

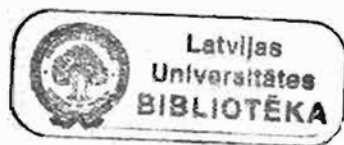
Latvian State University
Rēģ. 25. Aug. 39.
№...

K A N D I D Ā T A D A R B S.

=====

stud.paed.OLGA ZĪBARTS.
matr.Nr.1704.

JĀŅA CIMZES
LAIKĒTS
LATVIEŠU TAUTAS IZGLĪTĪBĀ.

S a t u r a   r ā d ī t ā j s .

-----

		lpp.
I	I e v a d s	1
II	<u>JĀNIS CIMZE - audzinātājs, sabiedriska darbinieks, nacionālists</u>	4
	1/ Brāļu draudzes nozīme tautas garīgā atmodā	4
	2/ Jāņa Cimzes jaunība	11
	3/ Veisenfelsa seminārs	14
	4/ Cimzes studiju laika garīgā bilance	18
	5/ Latviešu skolu lietas ap 1840.gadu	27
	6/ Valmieras skolotāju semināra pirmos darbības gados	36
	7/ Galvenie posmi Valmieras skolotāju semināra vēsturē	44
III	<u>JĀŅA CIMZES DARBĪBA TAUTAS ATMODAS LAIKMETĀ</u>	57
	1/ Atis Kronvalds, kā tautas atmodas iezvanītājs latvju skolā	57
	2/ Cimzes un Kronvalda idejiskā s pretešķības	66
	3/ Jaunlatvieši un pārmaiņas Vidzemes skolu politikā 70-tos gados	71
	4/ Pārkrievošanās tieksmju ieskaņas Jāņa Cimzes laikmetā	80
IV	N o s l ē g u m s	84
	LITERĀTŪRA	91.

J Ā Ņ A C I M Z Ē S L A I K M Ē T S
=====

L A T V I E Š U T A U T A S
=====

I Z G L Ī T Ī B Ā.
=====

I. I e v a d s.

Jāņa Cimzes laikmets gadu skaitījuma ziņā aptver itkā nelielu laika sprīdi - no 1829.gada, kad Cimze, beidzis studijas ārzemēs, uzņēmās Valmieras skolotāju semināra vadību, līdz pat 1881.g.beigām, kad Cimze, neatteicies no amata pienākumiem, slēdza acis uz mūžu. Apaļi četrdesmit gadi - bet šie gadi salīdzināmi ar visai īso posmu, kādā varēja attīstīties mūsu skola un mūsu paidagogija. Šādā salīdzinājumā Jāņa Cimzes darbības laiks gūst izcilus nozīmi.

Prof.J.Kauliņš rakstā " Latviešu skola "1/ uzsver:

" Par latviešu skolu mēdz runāt no zviedru laikiem.Bet ņemot vērā, ka 17.,18.un pa daļai vēl 19.g.s. mūsu zemē dibinātām skolām nav ne latviska gara, ne latviska satura, jāatzīst,ka

1/ Latvieši,II Rīgā, 1932,A/S.Valters un Rapa, lpp.286.

latviešu skolas vārdu tām piešķirt nevar, lai gan latviešu attīstības vēsturē arī viņām sava svarīga loma." No formālās puses nav apšaubāms, ka arī turpat viss 19.g.s.pagājis zem vācu skolas iespaida, kuŗu vēlāk atvietoja krievu skolas ietekme.

Pēc būtības latviešu skolas sākumu varētu domāt arī savādi. Skolā, kuŗu radīja latvietis, jau 50^{tos} gados šis latvietis savā plānā Vidzemes latviešu semināram izteica, kaut apstākļu dēļ, kautrīgu, bet pietiekoši skaidru domu:
" Vienkāršam cilvēkam pietiek ar saviem nacionāliem izglītības elementiem. Ja pievelk vācu un krievu izglītību klāt, tad ar to iemet tautā pretību iekšā, ar ko tautietis īsā skolas laika dēļ nevar izglītību pilnīgi piesavināties. . . . Cita lieta būtu, ja visas skolas un tā tad tautu pilnīgi pārvācētu - tomēr tā bez šaubām daudz liktu apdomāt."^{1/}Pastrīpojumi ref./

Pagājušā gadsimteņa 50^{tos} gados par visas latvju tautas pārvācošanu no valdošām vācu aprindām rets kāds vairs sapņoja. Andrejs Spāģis savos "Zustānde" min apstākļus, ka 1853.g. Kurzemes landtagā vairums sirdīgi pretojies, ka Irlavas seminārā nākamie latviešu skolotāji iemācoties vācu valo-

1/ Jānis Cimze - J.Kalniņa red.rakstu krājums-Rīgā,1914.g.

"Latvijas spiestuve" lpp.129.

du. Latviešiem nevarāgot atļaut vācu valodu prast, jo tas būtu visiem par postu." ^{1/} Ja vēlāk pārsvaru ņēma cita uztvēre: piesaistīt latvju izlasi vāciešiem / vācietībai/, bet neizglītotas zemniecības un kalpu masas atstāt tumsībā vai garīgā verdzībā, tad tā bija vācu valdošo aprindu dabīgā paš aizsardzības tieksme. Nav šaubu, ka tā laika apstākļos tik reti labi izglītots cilvēks, kā Jānis Cimze, aptvēra laikmeta iespējas. Kompromisā starp šīm iespējām un savas tautības apziņu, tas varēja būt rakstījis citātā minētās programatiskās domas. Tādā gadījumā tās iezīmētu, ja ne latviskās skolas, tad tomēr nacionālai izglītībai veltītā darba pirm-sākumu.

Šajā apcerējumā domāts apskatīt Jāņa Cimzes laikmetu, kā pieturas vietu latviešu pedagogijas vēsturē. Ja varētu pieņemt, ka latviešu skolas vēsture sākās ar p.g.s. 50^{tiem} gadiem, tad Cimzes laikmets sastāda, rēķinot līdz šim laikam, turpat pusi no mūsu skolas vēstures, un, vērtējot Cimzes ^{ne} daudzos, vēl mūsu laikmetā dzīvojošos audzēkņus - pedagogus, sabiedriskus darbiniekus, rakstniekus, tā ietekme sniedzas līdz pat mūsu dienām. Tādēļ arī Jāņa Cimzes laikmets latvju tautas izglītībā uzskatāms par ļoti svarīgu posmu mūsu skolu vēsturē, un nevien tajā, bet arī mūsu rakstniecī-
1/ Līgotņu Jēkabs-Latv.lit.vēsture-D.Zeltiņš, Rīgā, 1908.g.lpp.89.

bā, un, plašāk tveŗot, arī mūsu vecās paaudzes mentalitātes veidošanā.

II. Jānis Cimze - audzinātājs, sabiedriska darbinieks, nacionālists.

1/ Brāļu draudzes nozīme tautas garīgā atmodā.

Baznīcas loma tautas garīgā atmodā nav noliedzama.

Lasīt un rakstītprašana latvju tautā varēja ieviesties tikai uz pirmo garīgo rakstu pamata, par kuŗu sastādīšanu un izdošanu latviešu valodā rūpējās mācītāji. Latviešu rakstu valodu nodibināja bībeles tulkotāji. Bībele, un vēlāk garīgo dziesmu grāmata, vēl ilgus gadu desmitus bija latviešu vienīgā ābece, pēc kuŗas mācījies burtot vēl daŗs labs mūsu vecās paaudzes pārstāvis. Mācītāju tiešos uzdevumus - katechizācijas stundas, draudzes pareizu sagatavošanu dievkalpojumu uztverei u.t.t. varēja atvieglot lasītprašanas izplatīšana draudzē, ko 18.g.s. atsevišķi mācītāji centās panākt ar skolu un mājmaŗības kontroli. Ne visai lietderīgās mācītāju izlases dēļ, jo vairāk arī lielās atsevišķo draudžu platības un dvēseļu skaita dēļ / Vidzemē vien 27 draudzes ar locekļu skaitu virs 3000. /^{1/} ortodoksā luterāņu baznīca tomēr nespēja savus

-----
1/ L. Adamoviŗs - studijas latviešu brāļu draudzes vēsturē I-III Reliģiski-filosofiski raksti, IĪ, 1928, Rīgā, A. Gulbja apg. lpp.46.

uzdevumus veikt. Kā to uzsver ģenerālsuperintendents Bri-
ningks jau 1727.g.septembra landtagā: " Ja grib izkopt pil-
nīgāku Dieva atzišanu šinī zemē un gaidīt no Viņa par to lab-
darību šai zemei, tad vajaga rūpēties par labām skolām, ap-
gādāt tās ar krietniem skolotājiem un pieturēt jaunatni pie
čaklas skolu apmeklēšanas. Daudzām draudzēm vai nu nav nekā-
das skolas, vai arī tās ir ļoti slikti nostādītas, jo lielā-
kā daļa skolotāju ir . . . nederīgi ļaudis "1/ Šī atziņa bi-
jusi dziļi pamatota, kaut gan paliek saucēja balss tuknesī.
Vēl 18.g.s.piecdesmito gadu draudžu vizitācijas protokoli
rāda visai bēdīgu ainu.

Ortodoksā baznīcā ap to pašu laiku sāk pūst jauni
vēji. Īpaši Vidzemē izplatās pietisms, kas, protams, pirmā
kārtā, ekaņ mācītāju aprindās, tālāk arī muižniecību un ar
savu praktisko rosību rada jaunas atziņas arī tautas audzi-
nāšanas laukā.

Ortodoksā baznīcā mācītāju no draudzes šķīra dziļa
sociāla plaisa, kuŗu mācītājs būtu uzskatījis par kaunu pār-
varēt. Pietisms, kā tāds, šo sociālo plaisu mēģina izlīdzi-
nāt, jo pietisma pamats bija īsta kristietība, tā tad arī

1/ L.Adamovičs - Studijas latviešu brāļu draudzes vēsturē
I u.III Religiski-filosofiski raksti,II,1928,Rīgā,
A.Gulbja Apgāde, lapp.5D.

dziļa iecietība pret mazajiem brāļiem. Brāļu draudze, kā to uzsver L.Adamovičs, bija arī atvase uz Kalles pietisma stumbra.^{1/} Šajā uztvērē tā nevar vadīties no sociāliem, nacionāliem vai rasas aizspriedumiem. To liecina jau Hernhutes draudzes sākumā veidojies plašais diasporu skaits, kas aptver visu pasauli, viss tautas - sākot ar eskimosiem, Afrikas un Indijas iedzimtiem, un beidzot ar tā laika progresīvo Eiropas tautu - vācu un angļu intelligences aprindām. Brāļu draudzes arī uzskatīja tautu garīgo apgaismību / gan savā t.i. praktiskas dvēseļu kopšanas uztvērē/ par priekšnoteikumu sekmiņai darbībai. Jau pietists, Valmieras mācītājs Neuhauzens, savā 1724.g. izdotā grāmatiņā "Ceļš uz labklāšanu u.t.t." pretēji ortodoksam baznīcas virzienam, uzsver: "Nedomā, ka tev vajaga tās atbildēšanas . . . pa vārdam mācīt un izskaitīt . . . Bet tas vajaga ir, ka tu tikuši un ar apdomu pa dažām reizēm pa vaļas laiku šo grāmatiņu lasi " . . . Secinājums: pietisms un tā gara bērns - brāļu draudze cenšas izkopt draudzes locekļos, un it īpaši " mazos brāļos " domātspēju pareizai Dieva vārda izpratnei, kuŗu priekšnoteikums savukārt ir lasītprašana un vajadzīgās literatūras sagāde.

1/ L.Adamovičs, Studijas latv.brāļu draudzes vēsturē I -III Religiiski-filosofiski raksti, II, 1928, Rīgā, A.Gulbja apgāde, lpp.56.

Nepārsteidz tādēļ, ka Vidzemes skolu dzīvē tieši pietisma ienes jaunu dzīvību. Ģenerāliene Hallarte, ar kuņas vārdu saistās brāļu draudzes iesakņošanās Vidzemē, Valmiermuižā ierīko zemnieku skolu jau 1725.g. Šajā skolā sākumā bērnus māca vācu teologi, kuņiem vēlāk nāk talkā arī latviešu skolotāji / Šķiet, no tās pašas skolas bijušo audzēkņu vides/^{1/}. Līdzīgas zemnieku skolas Vidzemē ierīko 18.g.s.pirmā pusē arī citi pietisma ietekmei pakļauti muižnieki: Ērgemes draudzē /Delabarre/, Ungurmuižā / Kampenhauzens/.

Zem brāļu draudzes dibinātāja gr.Cincendorfa iespaids, kas apmeklēja Valmieru 1736.g., sastādīts arī ģenerālsuperintendenta Fišera tā paša gada projekts par skolu uzlabošanu Vidzemē. Šis projekts jau paredz skolotāju ņemšanu no zemniekiem, kaut arī ar diezgan plašiem iebildumiem. Virskonsistorijas aprindās šis projekts bij radis principiālu piekrišanu; L.Adamoviča citētās "Annotationes bey dem Entwurf der Verbesserung der Schulen" izteikta jau ļoti liberāla doma: "Nevācu skolām jādod nevācu skolotāji."^{2/}

1738.gadā Valmiermuižā nodibinās pirmais brāļu

1/ L.Adamoviča - Studijas brāļu draudzes vēsturē I - III, Religiiski-filosofiski raksti, II, 1928, Rīgā, A.Gulbja apgāde lpp.65/66.

2/ ibid.lpp.83.

draudzes seminārs. Tā sagatavotie audzēkņi, gan kā skolotāji, gan kā jaunu draudžu organizētāji, darija svētīgu darbu tautas garīgās atmodas laukā. Brāļu draudzes kustība attīstījās visai strauji. Jau 1743.g.Vidzemē skaitās ap 2700 " atmodinātu dvēseļu "^{1/}. Lielā brāļu draudzes izdoto grāmatu / Orta grāmata " u.c./ izplatība liecina, ka laba tieša brāļu draudzes locekļu bijuši jau lasītpratēji. Tāpat daudzās locekļu vēstules un dzīves gājuma apraksti no Vidzemes, kas glabājas Hernhutes arhīvos, liecina par draudzes locekļu īsti augsto garīgo attīstības līmeni, nerunājot jau par rakstītprasānu. Brāļu draudzes spējas pārvarēt nacionālās un sociālās pretešķības vislabāk raksturo kāda 1744.gadā grafam Cincendorfam rakstītā vēstule. Tās autors - latviešu dzimtcilvēks Kīšu Pēteris - raksta: " Man stāv vienādi dzīvā atmiņā tā diena, kad tu gāji pa Valmiermuižas laukiem, spiedi man roku un smagi nopūties par latviešiem^{2/}.

No teiktā izriet: tas gars, ko Vidzemē ienesa brāļu draudze, stāv pilnīgā pretrunā ar dzimtbūšanu un tās izsuktām sociālām un nacionālām pretešķībām. Brāļu draudzes un tās priekšteces - pietisma kustības otra neatvērjama

1/ " Latvieši " II, lpp. 63.

2/ K.Kyber - Kurzer geschichtlicher Abriss der Wirksamkeit der Brüdergemeinde in den Ostseeprovinzen, 1853, lpp.15.

nopelns ir arī tas, ka tās paspārnē varēja plaukt un veidoties latvju dzimtcilvēka tieksmes pēc izglītības, pēc zināšanām, pēc sirds un kultūras.

Protams, brāļu draudzei bija arī savas negatīvās īpašības. Pārmērīgā novēršanās no visa laicīgā, svētulīgas paštaisnības plaukšana daudzās draudzēs ņēma pārsvaru. Varētu pat teikt, ka dažs labs no brāļu draudzes vecajiem stāvēja savos šauros sektantisma aizspriedumos no tautas tikpat tālu, kā nelatviešu aprindas. Taču pozitīvais ir neapšaubāmā pārsvarā.

Jau minēju brāļu draudzes lielo lomu tautas izglītības veicināšanā; kaut arī šī izglītība bija domāta tīri garīgiem mērķiem, tā tomēr negribot izpaudās arī laicīgās lietās. Tālāk jāizceļ brāļu draudzes lielā nozīme latvieša egocentriskās dabas pārvarēšanā, tā piesaistīšana kopējam darbam, kopējiem mērķiem, nerēķinoties ar pūlēm un materiāliem zaudējumiem. Kaudzītes Matīss raksta:^{1/} Jautāsim vispirms, kur cēlās viņu ēkas, kuŗu starpā ir daudz tādu, kas līdzinājās tagad ceļamim skolas namiem? No kādiem naudas krājumiem, vai caur kādu pavēli ir viņas celtas? Tagad pagastī zin gan, cik grūti ir celt vienu pašu skolu, bet dažā pagastā atrodam pa 4 saiešanas namiem, kas gandrīz visas ir

---

1/Brāļu draudze Vidzemē-Kaudzītes Mat., Rīgā, 1877, lpp.133.

celtas dzimts laikos. Šai lietā brāļu draudzes gods, jo visus savus lietīškos darbus, par kuriem citi izdod daudz naudas, viņa padara pati aiz mīlestības.^{1/} Kaut arī sektes kopība, tomēr tas ir solis iepretim tautas kopībai, kādu 18.g. s.vai 19.g.s.pirmā pusē sastopām.

Otrs - pārliecība par saviem mērķiem un šo mērķu apziņa; arī to dēstījusi brāļu draudze, rādot, ka toreiz daudzīnātā latviešu vērdziskā padevība ir tikai fikcija. * Kad uguns degtu uz ceļa, tam ietu pāri un nebītos - un kad akmens runātu un sacītu: neiet, šis ceļš nav labs, tomēr atpakaļ negriestos *. Tādi vārdi lasāmi vecās brāļu draudzes saiešanas lapīnās un tie nav bijuši tikai vārdi: tiem dzīvē sekojuši vai visi brāļu draudzes locekļi.

Izglītības veicināšana, tautas rakstura audzināšana, kopības apziņas modināšana - tie ir brāļu draudzes galvenie nopelni latvju kultūrvēsturē. Šie nopelni vispilgtāk izpaudušies pirmo skolotāju - latviešu, pirmo mācītāju - latviešu, pirmo rakstnieku - latviešu sagatavošanā. Ja arī savā vēlākā darbā šie skolotāji, mācītāji, rakstnieki stāv tālu no brāļu draudzes un šajā laikā arī pati brāļu draudze zaudē savu nozīmi, tad tomēr bez brāļu draudzes vides un ietekmes nav domājama daudzu mūsu vecās paaudzes darbinieku 1/ Brāļu draudze Vidzemē - Kaudzītes ~~katiss~~, Rīgā, 1877, lpp.133.

attīstības gaita.

2. Jāņa Cimzes jaunība.

No šīs brāļu draudzes vides nāk arī Jānis Cimze. Jānis Cimze dzimis 1814.g.21.jūnijā Raunas draudzē, Cimzes pusmuižā. Cimzes pirmais biogrāfs J.Kalniņš raksta^{1/} "Pirmo mācību lasīšanā, galvas gabalus, un baznīcas meldīņu dziedāšanā viņš dabūja no savas krietnās, darbīgās mātes Annas. Cimzes vecāki bija dievbījīgi, krietni ļaudis . . . Viņi uzcītīgi apmeklēja brāļu draudzes sapulces saiešanas kambarrī, kur uz dievkalpošanu bieži nēma līdzī mazo Jāni. Pirmos pantīņus, ko bija iemācījies, viņam bija izdevība brāļu draudzes bērnu sapulcēs un svētkos dziedāt kopā ar citiem bērniem . . . Viņa stingrā morālitate, dziļā dzīves nopietnība, nenovērsīgā apzinātība un uzticība pie mazuma no tādas apkārtnes smēlusēs dzīvu ierosinājumu un kļuvusi par nešaubāmu dzīves pamatu."

Cimzes pusmuižā vagari būdami, Cimzes vecāki pierēja pie iztikušo latviešu šķiras. Tādēļ tie arī spēja dēla audzināšanai darīt vairāk, kā caurmēra latviešu nesenajam dzimtcilvēkam tas tolaik bija iespējams. Gimene nebija mazā.
1/ Jānis Cimze, Vidzemes draudzes skolotāja semināra pirmais direktors, Rīgā, 1914.g.lpp.6.

Cimze bija vecākais no astoņiem bērniem. Tomēr vecāki atrada par iespējamu laist savu Jāni vispirms tolaik ieslavētajā Maunas draudzes skolā un vēlāk līdzēt sagatavot to skolotāju amatam. Raksturīgi, ka paša Cimzes tieksmes, šķiet, nav bijušas pievērstas skolotāja amatam. Vēlāk viņš izsakās: " Ne uz savu pašu, bet uz savu vecāku vēlēšanos esmu palicis par skolotāju." Tas liecina, ka Cimzes vecāki piederējuši tā laika attīstītiem ļaudīm, kas mācījušies pazīt un cienīt izglītības vērtību. Lēmuma pieņemšanu par Jāņa veltīšanu skolotāja amatam, piederība pie brāļu draudzes nebūs kavējusi, bet gan veicinājusi.

Cimze kļūst par skolotāju jau 16 g. vecumā, uzņemoties mājskolotāja pienākumus Rozesmuižas pārvaldnieka ģimenē. Vēlāk viņš īslaicīgi pāriet par mājskolotāju Smiltēnē, turienes vaļa kalēja Lukaševica ģimenē. 1833.gadā, 19 g. vecs, Cimze kļūst par skolotāju Valmieras draudzes skolā. Te notiek izšķirošais lūzums Cimzes liktenos: viņš iepazīstās ar Valmieras mācītāju, vēlāko Vidzemes ģenerālsuperintendentu, Dr Ferdinandu Valteri.

Dr F.Valters pieder to vācu mācītāju grupai, kas latviešu skolas sagatavošanas darbā pielikuši savu roku, nolīdzinot tai ceļus. Kā to uzsver prof.J.Kauliņš: " Par lat-

viešu skolu, vārda īstā nozīmē, viņi gan nav rūpējušies, ne domājuši, bet zemnieku skolas labā tiem ir daži nopelni.^{1/}

1834.g. rudenī Valkā sanāk pirmā Vidzemes mācītāju sinode. Tajā Krimuldas mācītājs Ulmans referēja par Vidzemes tautas skolām, apgaismojot to bēdīgo stāvokli un uzaicinot sinodi ņemt tautskolu lietas savā pārziņā. Trūkstot skolu un skolotāju. Valters sevišķi karsti aizstāv Ulmana ierosinājumu, aizrādot, ka tikai ar skolas izglītību latvju tauta modināma no garīgā miega un vedama arī pie laicīgās labklājības. Priekšnoteikums skolu lietas nokārtošanai - derīgu skolotāju sagatavošana. Tādēļ Valters atzīst par vienu no vissevarīgākām lietām skolotāju semināra dibināšanu.

Sinode pievienojās Valtera ierosinājumam, un uzdeva tam izraudzīt semināra amatam piemērotu darbinieku. Sinode no savas puses solījās sagādāt vajadzīgos līdzekļus, lai varētu izraudzīto kandidātu izglītēt Vācijā. Te nu nāk talkā Cimzes darbs Valmieras draudzes skolā, ar kuru F. Valters jau bija paguvis iepazīties. Nepilnu gadu vēlāk / 1835.g.sākumā / F. Valters ziņo sinodei, ka sameklējis krietnu kandidātu skolotāju semināra direktora amatam. Tas esot Valmieras draudzes skolotājs Jānis Cimze - jauns latvietis, kas vāciski skaidri

---

1/ "Latvieši" II, lpp.290.

runā un raksta ". Sinode pret šo izvēli iebildumus neceļ un Valters ķerās pie vajadzīgo līdzekļu vākšanas Cimzes tālākai izglītēšanai. Gan šis darbs veicās gausi, paiet turpat gads, līdz vajadzīgā nauda savākta. Tomēr 1836.gadā lietas pavirzījās tik tālu, ka 17.jūnijā Cimze var aizceļot uz Vāciju.

3. Veisenfelsa seminārs.

Mācības iestāde, kur Cimzem uzsākt studijas, bija atstāta tā paša Valtera izvēlei, un tanī arī izpaudās F.Valtera racionālā uztvere, kas stāv diezgan tālu ortodoksam luterāņu baznīcas garam. Valters pēc būtības ir 18.g.s.otrās puses pietisma labāko tradīciju turpinātājs, noraidot tās neveselīgās parādības. Savā pirmā vēstulē Cimzem, kas rakstīta uz Vāciju, Valters atzīst, ka no hermhutisma pārņēmis dažus labus ierīkojumus, kaut gan cīnoties ar slepeno un nepatieso izturēšanos brāļu draudzes kustībā. Trešā vēstulē /1838.g.9.oktobrī/ sastopam norādījumus, ka Valters ar ortodoksās baznīcas pārstāvjiem īsti labi nesatiek. Izcils ortodoksās baznīcas pārstāvis tolaik bija Raunas mācītājs Langevics. Tas pat bija atradis Cimzes studiju laikā par vajadzīgu brīdināt Raunas draudzes skolotāja Gaiķes, pirmā Cimzes skolotāja dēlu, no saiešanās ar Cimzi, jo studijas to būšot sa-

maitājušas. Minētā vēstulē, kur Valters raksta, ka nomierinājis Cimzes vecākus, kuriem brīdinājums nācis zināms, un uzsver: "Viņi palika mierīgi, tā kā es arī tur / t. i. pie Langevica / nestāvu labā slavā, un ka mans ceļš neaiziet taiani uz elli, to viņi liekās taču atzīstam."^{1/}

Nepārsteidz tādēļ, ka Valters par piemērotāko mācības iestādi atzīst Weisenfelsaa skolotāju semināru Saksijā, ko toreiz vadīja plaši pazīstams paidagogs V.Harnišs. Harnišam un tā līdzstrādniekam Henčelim, Fuldam, Prangem un Hillem Halles centieni un idejas nebija sveši. Tas bija pratis īpatnā pārkausējumā savienot tās ar Pestaloci idejām.

Harnišs noliedza tautskolotāja kārtu, kā tādu. Tas vadījās no domas, ka katrs skolotājs ir jaunatnes garīgais gans / Seelsorger /, tā tad pieskaitāms garīdznieku kārtai. Nevarot iedomāties neko aplamāku par to, ka skolotājam jākļūst valsts kalpam - ierēdnim. "Jeder Lehrer, der kein Berufslehrer, kein Maitre ist, muss auch zu dem geistlichen Stand gerechnet werden."^{2/} Blakus tam Harnišs tomēr piegriez izcilus vērību skolotāju sagatavošanai arī laicīgās zinātnēs. Galvenie mācības priekšmeti, kurus pasniedza Weisenfelsas

1/ Vēstules citātus no J.Kalniņa grāmatas 10.- 13.lpp.

2/ Rein - Enzyklop.Jahrbuch d.Pädagogik IX II Aufl.lpp.821.

seminārā, bija: kristietība, valoda, ģeografija, dabas zinātnes, matemātika, mūzika, zīmēšana - tā tad diezgan plaša programma tanīs laikos. Blakus tam un pāri par visu Harnišs veltīja visu uzmanību īstas cilvēku izpratnes un cilvēku audzināšanas mākas izkopšanai. Logiskos valodas pamatus tas prata atdzīvināt, savienojot tos ar tīri praktisku dzīves filosofiju. Harnišs nekad neapspieda audzēkņu pašiniciatīvi - otrādi, tas centās apkarot gara nomākšanu, /iespiežot to šauri ortodoksālos rāmjos.^{1/}

Harnišs pats formulē šo viedokli šādi: " Ja kāds gada gājums ir čakls, ja tā audzēkņi arī ārpus mācības stundām nodarbojas ar mācības priekšmetiem, disputē par tiem, ja arī strīdas / zanken/ par tiem, tad mācības iestādē valda labs gars. Rodas idejas, ļaudis iemājo garīga dzīvība. Šajā ziņā ir liels guvums, ja kaut viens iestādes skolotājs ārpus saviem tiešiem amata pienākumiem iedarbojas dzīvēsspēcīgi ierosinoši, paceļot jauno ļaužu garu. Bez sajūamas, bez nopietna gara jaunatne nevar zelt. Ja skolotājs paliek par barības sagatavotāju, kas kursa un eksāmena kāpostus lēnā garā plūc, sagriež, sajauc un pasniedz, tad oficiālās iestādes un publika var būt ar skolu apmierināti. Viss norisī-
1/ Rein - Enzyklop. Jahrbuch d. Pädagogik, IX II Aufl. lpp. 822.

nas tik kārtīgi; ļaudis iemācās nepieciešamo, ieradums pasargāt tos no visa neparastā un dīvainā, un netraucē nekur tos, kas nevēlas neko cita, ka vienīgi dzīvot uz priekšu. Tomēr pasaules tālākveidotājus pretim mūžībai šādā ceļā nesagatavo. Nedrīkst gan nievāt iestādes, kur viss risinas gludi, bez straujiem kāpinājumiem; bet tomēr tas liek vēl daudz ko vēlēties."^{1/}

Šis īsais Veisenfelsas semināra ideju raksturojums rāda, ka Cimze bija nonācis īstā vietā. Par enerģiju, ar kādu Cimze pievērsies studijām, liecina Harniša slavējošās vēstules, kurās tas rakstījis par savu audzēkni Valteram. Jo vairāk par to liecina Veisenfelsas semināra labā gatavības apliecība ar galveno vai caurmēra numuru 1. Skolotāju kolēģija raksturo Cimzi papildu apliecībā /Zeugnisbuch/ šādi:

"Cimzem ir labas gara dāvanas, ļoti laba uzcītība un ļoti laba uzvešanās pret saviem priekšniekiem, skolas biedriem un viņa rīcībā nodotiem skolniekiem. Ievērojot viņa iekšķīgo un garīgo dabu un būtni, šai kolēģijai pēc saviem piedzīvojumiem jāliecina, ka Cimzem ir gaiša saprašana, asas nogišanas spējas, smalka bagāta sirds, nopietna griba un patīkama uzvešanās."

1/ Rein - Jahrbuch der Pädagogik IX II Aufl. lpp. 822.

Raksturīgi, ka studiju laikā Veisenfelsā Cimze pārdzīvojis arī zināmu garīgu lūzumu, atbrīvojoties no tā dvēseles šauruma un svētulīguma, kas piederēja pie brāļu draudzes negatīvām pusēm. Cimze 1839.gada sākumā raksta saviem vecākiem / šķiet, sakarā ar jau minēto māc.Langevica brīdinājumu/ : " Līdz šai baltai dienai vēl neesmu atradis, ka kad gribētu debesīs nākt, tad vajadzētu visiem par brāļiem un māsām palikt, un ka visi tie, kas ik svētdienas savus ceļus priekš Bārmaņa jeb Laiviņas galdiņa neloka / brāļu draudzes sludinātāji Raunā - ref./ pasaules bērni esot . . . Ne visi no šiem, kas Jāzu par Kungu sauc, nāks debesīs, bet turpretim visi tie, kas Dieva prātu dara ... Bet kad ar nodūrušu galvu kā zagļi staigājam, gribēdami pazemīgi izlikties, citiem rokas un kājas laizam un nedarām kā Dievs grib, proti, savu tuvāku nemīlējam kā sevi pašu un Dievu par visiem . . . tie ir tie blēdīgie kalpi, kas Dievam un mamonam kalpot grib.Tāpēc esiet mierā, kad šie svētie un izredzētie ar manīm nav mierā, es ar viņiem neesmu mierā."1/.

4. Cimzes studiju laika garīgā bilance.

Cimzes studiju laiks Vācijā neierobežojās ar Veisenfelsas semināru. Brīvlaikus Cimze izlietoja, lai kājām apceļotu Ziemeļ- un Vidusvāciju, iepazīstoties ar zemi un ļaudīm, un
1/ A.Vičs - Latviešu skolu vēsture .

rodot sakarus ar turienes mācības iestādēm un pedagogiem. 1838.g., pēc semināra beigšanas, Cimze tādā pašā kārtā 4 mēnešu laikā apceļo Rietum- un Dienvidvāciju, Francijas un Itālijas ziemeļus, Šveici un Austriju. Nopietnākas studijas ceļojuma laikā šoreiz atvieglo Harniša līdzdotās ieteikšanas vēstules, pateicoties kurām atvieglojās kontakts ar apceļojamo vietu skolas vīriem. Cimze tiešām arī iepazīstās ar darbiem un iekārtu vairākos Vācijas, Francijas, Šveices un Austrijas skolotāju semināriem.

1838/39.g.ziemu Cimze pavada Berlīnē, studējot kā brīvklausītājs turienes universitātē. Filosofiju un pedagogijas vēsturi viņš klausās pie Dr Gablera, matemātiku un didaktiku pie Dr Diestervega, teologiju pie profesoriem Gosnera un Neandera. Šie divi semestri Berlīnē būs atstājuši neizdzēšamu iespaidu uz jauno Cimzi. Rūpīgā sagatavošanās Veisenfelsā ļāva Cimzem labi sekot nevien lekciju burtam; seminārā nodibinātā patstāvīgā domāšana ierosināja arī laikmeta gara izpratni. Ne velti pats Cimze vēlāk raksta: "Kas toreiz arī tik caur kādu pedagogisku laikrakstu stāvēja sakarā ar to gara gaismas strāvu, kas šā gadsimtena trīsdesmitu gadu pārplūdināja Vāciju, tas manīja viņas viļņus arī mūsu jūrmalā un sajuta šo garīgo sirdspukstēšanu arī savās krūtīs."

Un ar šo gaismas strāvu nācu arī es, latviešu tautas bērns, caur Valtera gādību sakarā."1/

Jāatzīmē vēl, ka Cimze baudījis saviem laikiem ļoti labu mūzikālu izglītību - sākumā Weisenfelsā pie direktora Henčela, un vēlāk Berlīnē pie prof.ērka. Vēlākā korespondence ar Erku rāda, ka jau studiju laikā Cimze nav ierobežojies ar tiešiem priekšmetiem kontrapunktu kompozīcijas teorijā un instrumentu pārvaldīšanā / Cimze spēlēja ērģeles, klavieres un vijoli/, bet dzīvi interesējās par tautas dziesmām un to kopšanu, rodot šeit pretimnākšanu un ierosmi īpaši pie ērka.

Studiju ceļojumos un Berlīnē Cimze garīgi pāraug Weisenfelsas, kaut gan liberāli tvertus, bet pēc būtības šauros rāmjos. Jo semināram bija taču jāaudzē tikai mācītāja palīgi, tā tad labāka veida ķesteri. Nav brīnums, ka semināra direktors Harnišs nav īsti sajūsmināts par sava bij. audzēkņa straujo attīstību. Jau agrāk aizrādīts, ka Cimze Weisenfelsā atbrīvojās no tā raudulīgā pietisma, kas 40^{tos} gados jau bija izvērties par brāļu draudzes raksturīgāko īpašību. Cimze šajā laikā arī pāraudzis baznīcas dogmu. Pēdējā semināra kursā, kad semināru inspicē bīskaps Dreške, Cimze ļoti atjautīgi debatē ar bīskapu par Mārtiņa Lutera tezi: uzcītīga lūgšana ir vairāk kā pusstudēšana, aizrādot, ka nav pie-1/ Vēstule citēta pēc A.Viča "Latviešu skolu vēsture" II, lpp. 127.

griežama sevišķa vērība lūgšanas ārējai matēmatiskai formai. Harnišs nav apmierināts ar tādu "ķecerību", un informē par to Valteru. Vēlāk rodas otrs piedauzības akmens. Pēc pēdējā studiju ceļojuma Harniša nemiers vēl pieaug. Viņš raksta Valteram 1838.g.2.februārī: "Viņš / t.i.Cimze - ref./ nogājis no sliedēm. Man bija ļoti žēl, ka viņš tik strauji devās savā ceļojumā . . . Cerēju, ka pēc izskriešanās viņš būs nu mierīgs. Bet viņš atgriezās atpakaļ vēl sliktāks. Viņa āriene sacēla piedauzību, viņš gāja kā danču meistars, uzvedās kā smalks kungs un pietāte bija zuduse ^{1/}. Tālāk Harnišs sūdzās, ka Cimze nevērīgi un klīrīgi atbildējis uz atgādinājumu atdot 60 dālderus, ko Harnišs Cimzem aizdevis ceļojuma vajadzībām. Harnišs skubina saukt Cimzi pēc iespējas ātrāk mājās un likt pie darba, lai viņš tur kļūst pie skaidra prāta / sich ernüchtert./.

Bargs spriedums, bet vai īsti taisns? Par to var spriest pēc nedaudziem uzglabājušiem korespondences materiāliem, pēc Cimzes laika biedru liecībām un visvairāk - pēc Cimzes vēlākās darbības. Jāņem vērā, ka šajā kritiskajā periodā Cimze bija tikai 24 gadus vecs - tā tad īstos gados, kur bez zināmas patmīlības un iedomības neviens pilnasinīgs un -----
1/ Vēstule citēta pēc A.Viča "Latviešu skolu vēsture" II, lpp.127.

spējīgs jauneklīs nav domājams. Jauno ideju plūma, bagātīgā svešu zemju un ļaužu pieredze, tā garīgā brīvība, kas 40^{tos} gados, salīdzinot ar Baltiju, valdīja Vakarēiropas augstskolās, viss tas varēja it īpaši samulsināt latvju zēnu, kas nāca no gadsimtiem apspiestas tautas. Tā tad Harniša apsūdzības būtu viegli attaisnojamas un ne pārāk nopietni ņemamas, ja tās arī būtu bijušas simtprocentīgi pareizas. Lietas apstākļi tomēr liecina citu.

1838.g.maijā Cimze raksta Valteram, referējot par jau minēto bīskapa Dreschkes inspekciju: "Nu, mācītāja kungs, vai nav tiesa, Cimze tagad palicis ļoti iedomīgs. Augstprātības velns viņa drīz raus. Ja manai vēstulei tāds izskats, lai viņš ir. Mans nodoms nebija izsargāties no šīs klints, ne arī doties viņai virsū. Es gribēju, man vajadzēja pilnīgi atstāstīt savu šejienes dzīvi." Augstprātīgs cilvēks tā nemēdz rakstīt - tas būs pēdējais, kas pats vērsīs apvainojumu pret sevi. Citāts raksturo arī Cimzes lielo pieņēmuma un pateicības apziņu pret Valteru; tā izpaužas arī daudzās citās Cimzes vēstulēs, un tāpat grūti savienojama ar augstprātību.

Cimzes "nevērība un klīrīgums", ko min Harnišs

sakarā ar aizdevumu, gūst citu apgaismojumu, ja lasām Cimzes atbildi Harnišam šajā lietā: " Vai nu Jūs manai sajukušai saimniecībai iemeslus meklējat manī vai apstākļos, tas man tagad ir vienaldzīgi. Jeb Jūs domājat, ka jaunība plaukst tikai tad, kamēr tā atrodas uzraudzībā, kārtībā un aizbildniecībā, arī tas man ir vienaldzīgi. Bet vai mīlestība te klusē - tā mīlestība, kas apaļus 2 gadus man lika svešumā aizmirst dzimteni, tādēļ ka es atradu to, kas manai sirdij trūka, vai šī mīlestība arī dod atbildi kādai divdomīgai minūtei - tas man nevar būt vienaldzīgs. Tā dara bagātu vai nabagu. Nabagu, jo man tagad vairs tikai Valters atliek."

Cimzes materiālie apstākļi studiju laikā nekad nav bijuši spīdoši. Nauda pienāca skopi, ar biežiem novēlojumiem. Cimze dzīvojis ļoti taupīgi. Jau atzīmēts, ka savus studiju ceļojumus tas veica kājām. Pēdējā studiju ceļojumā citēju Cimzes vēstuli vecākiem: " Pavisam kādas 500 jūdzes nostāgāju, līdz 80 varbūt ar kuģi un pastu. Dažā dienā līdz 9 vācu jūdzes satecēju." Par šo ceļojumu " luksusu " liecina arī tas, ka tajā pašā vēstulē līdzās 3 reizes piedzīvotam nāves briesmām minēts: " 2 šņudauku pamešu; līdz pāra dālderu spranči novīla." Berlīnē Cimzes izdevumi sanāca līdz 20 sudr. rubļu mēnesī - arī tajos labos laikosniecīga nauda. Dabīgi,

ka pie šādas rocības aizņemtie 60 dālderī, kas starp citu, aizņemti arī tikai tamdēļ, ka no Vidzemes laikā neienāca solītais naudas pārvedums, bija Cimzem dažu mēnešu laikā pilnīgi neatmaksājama summa, jo vairāk kā četrkārtīgi pārsniedza tā mēneša budžetu. Harniša, redzams, asā nostāšanās šajā lietā tā tad būtiski nebija pamatota; par "sajukušo saimniecību" nekādā gadījumā nevarēja vainot Cimzi, bet gan apstākļus; starp citu, pēdējie nevarēja būt Harnišam nezināmi. To, ka Cimze jutās vilies savā mīlestībā un cieņā pret Harnišu, un to saudzīgos vārdos izsaka, par "nevārību un klīrīgumu" dēvēt nevar, drīzāk te izpaužas dziļi sāpināta un smalkjūtīga sirds.

Tie paši neapskaužamie materiālie apstākļi gan arī nekādi neļauj izskaidrot to, ka Cimzes āriene sacēlusī piedauzību; "viņš gājis kā smalks kungs". Te jau drīzāk izskan kreditora neapmierinātība par to, ka viņa dēbitors nav samaksājis parādu, bet ir pieklājīgi apģērbies. Ka Cimzem nav bijušas tieksmes uz ārējo greznību, liecina jau tas, ka vēlāk semināra direktors būdams, tas vasaras laikā pēc uzsāktās tradīcijas apceļoja dzimto zemi vienkāršos audekļa svārkos un pastalām kājās.

Labākās liecības par Cimzi dod arī viņa bijušie skolas biedri. Tā, Harvens kādā vēstulē raksta: " Cimze pārspēja lielāko daļu no mums visās zinātnēs; viņš bija uzcītīgs, uzticīgs, krietns un viņu cienīja un mīlēja tiklab viņa skolotāji, kā skolas biedri." Sava veida pārbaudījumu Cimze izturēja atpakaļceļā uz Latviju, apmeklējot Kurzemes skolu tēvu Volteru. Pēdējais bija labs cilvēku pazinējs un savās sabiedriskās parašās visai stingrs. Ja nu Volters raksta Valteram: " Necerētais Cimzes kunga apciemojums, kurā es mācījos pazīt pamatīgi, daudzpusīgi izglītotu skolas darbinieku, uz kuru Vidzeme var būt lepna - ir man ciešs uzaicinājums izteikt savu prieku par to, ka esmu iepazinies ar šo cerību pilno jauno cilvēku " tad bažas par Cimzes klīrīgumu, iedomību un taml. jau būs bijušas veltas.

Kopsavilkumā jāpievienojās A.Viča^{1/} ieskatam, ka Cimze krājis iespaidus Berlīnes augstskolā un Vakarēiropas valstīs" ar lielu nopietnību, kāru galvu un sirdi." Ja cienījamais vecais Harnišs atrada Cimzes izturēšanās šo to peļamu, tas tīri neapzināti nonāk pretrunā pats ar sevi, ar jauno Harnišu, kas raks tīja agrāk citētos karstos vārdus par audzēkņu patatāvības nepieciešamību. Katrā gadījumā varam teikt, ka ītajā studiju laikā Cimze guvis visu, kas vien bija iespējams,
1/ A.Vičs - Latv.skolu vēsture II lpp.132,133.

pie tam ne tikai šauri pedagogiskā plāksnē, un, kas vairāk no svara, pratis saliedēt mācīto kopā noteiktā pasaules uzskatā, ko vēlāk pratis iespēju robežās realizēt. Cimze pārņāk mājās, kā tā laika vispusīgi izglītotākais latvietis, pie tam nesaslīmī ar "švauktismu", kas tā laika pusizglītotiem latviešiem bija modes lieta. Otrādi, savās vēstulēs no Vācijas un vietējās darbības pirmā laikā tas visur izceļ pierību pie latviešu tautas. Interesantu liecību par Cimzes ieskatiem šajā lietā dod kāds teikums 1839.gadā sarakstītā, bet manuskriptā palikušā geografijas grāmatā "Par Vidzemi". Tur rakstīts: "Līdz šim tie Latvieši un Igauni, kas andelēdamies vai muižas uz renti ņemdami turīgi palika, daudz mīlēja vāciešiem piebiedroties, savas sugas dēļ kaunēdamies. Nu kamēr tie brīvlaiki cēlušies, no šādas aplamības gan lēnām atradināsies." 1/

Pieminēsim vēl īpatno tautas liecību par Cimzi, kādu citē J.Kalniņš 2/ kārtējā kājceļojumā vasaras atpūtas laikā pa Lielu Cimze - atkal vienkāršā audekļa uzvalkā, pastalām kājās un Vidzemes karti rokās - iegriezies kādā lauku krogū atpūsties. Pēc savas parašas tas tūlīt ievadījis sarunas ar krogū sapulcējušiemies. laudis nav varējuši tikt gudri, kas gan
1/ J.Kalniņš, Jānis Cimze lpp.18.
2/ ibid. lpp.15.

tas par viesi varētu būt, kas runā skaidru latviešu valodu, un prot vest attapīgas sarunas. Beidzot nosprieduši: "Dieviņš sazin, kas par cilvēku, kājas viņam kā zemniekam, rokas kā mērnīkam, mute kā mācītājam un galva kā lielkungam." Tāds J.Cimze atgriezās dzimtenē, lai uzsāktu savu darbu.

5. Latviešu skolu lietas ap 1840.gadu.

Neskarot jautājumu par atsevišķu mācītāju un progresīvo muižnieku labu gribu gādāt par tautas apgaismību, jāuzsver viens: 1800.gadu sākumā Aleksandra I dzīvē izvestās reformas uzliek tā laika Baltijas provinču varas vīriem diezgan smagus un nepatīkamus pienākumus skolu lietās. Te jāuzsver šo pienākumu nepatīkamās puses. Līdz pat 19.g.s. 40^{tiem} gadiem Baltijas muižniecība centās šos pienākumus apiet, atceroties par tiem tikai tajos retos brīžos, kad nīstās un nicinātās krievu varas ietekme kļuva spontāni, bet arī tikpat pārejoši jūtama.

Likumdošana šajā lietā bija skaidra. 1804.g. 5. novembra jaunais skolu likums noteikti paredzēja, ka visas skolas, tajā starpā arī draudžu skolas un skolotāju semināri padotas universitātes pārvaldīšanai. Vēl agrāk, 1803.g. janvārī jaundibinātā Krievijas apgaismības ministrija pakļāva

Tērbatas universitātei visu Vidzemi un Kurzemi. Nāca klāt vēl trūcīgais Kurzemes zemnieku likums, kas paredzēja celt uz katrām 1000 zemnieku dvēselēm vismaz 1 skolu. Radās dilemma: no vienas puses likuma noteikumi jāpilda, no otras - skolu iekārtošanai nav ne gribas, ne, kā to daudzi muižnieki apgalvo - līdzekļu. Dabīgā izeja, atkārtota sūdzēšanās par skolotāju trūkumu.

Kurzeme šajā ziņā itkā bija aizsteigusies Vidzemei priekšā. Mācītājs Watsons jau 1820. gadā nemitējās aizrādīt, ka Kurzemes skolu lieta ir ļoti bēdīgā stāvoklī, jo vairums skolotāju ir neko nezinoši ļaudis, kas neprot atrast citu nodarbošanos / grōsatenteils unwissende und geschäftliche Menschen/. Watsona doma rod zināmu atbalstu arī landtaga aprindās; tās rod arī domu biedri māc. Voltera personā. Uz pastāvīgo sūdzēšanos par skolotāju trūkumu Volters ziņo, ka atradis un izglītojis latvju zēnu Andrēju Kalninieku /kuŗu gan viņš pats vēlāk pārdēvē par Bergmani/, un raksta par to: " Viņš nevien izmācījās lasīt, dziedāt, rakstīt, rēķināt, to vācu valodu itin skaidri un vēl citas gudras lietas, bet viņš arī pie dārznieka amata tika itin derīgs un iekš sniķera un dreimapa amata itin sapratīgs, tā ka viņš savu maizi pilnām daudz vietās būtu varējis nopelnīt."

Vēlāk Volters sūta Kalninieku/Bergmani/ uz 1 $\frac{1}{2}$ g. mācīties Vācijā - Densenes skolotāju seminārā pie semināra vadītāja Dintera. Kad Bergmanis atgriezies, Volters izgādā barona Manteifela materiālu atbalstu Cīravas-Dzērves latviešu skolas nodibināšanai, kuŗas vadītājs ir Bergmanis.

Kāda bija šī skola? Tās programā ietilpa arī skolotāju sagatavošana, un no turienes nācis dažs labs no mūsu skolu darbiniekiem. Arī mūsu tautiskais atmodas darbinieks Andrējs Spāģis bijis Bergmana skolnieks. Bet cik nabadzīga ir šīs skolas programma. Ārpus zēniem $\frac{1}{3}$ audzēkņu sastāda meitenes, kas sevišķā baroneses Manteifel gādībā apmācās rokdarbiem. Pēc Dintera darba skolas principiem, rokdarbus piekopj arī zēni. Igaunņu draudzes mācītājs Janau's 1840.g. raksta: " Februārī es apmeklēju Volteru Cīravā, lai redzētu viņa skolu, par kuŗu es daudz mazāk runātu un rakstītu. Mums ir simts tādu pagasta skolu." Arī Spāģis nodod labāko liecību par Bergmana personību, bet par skolu izsakās: " Viņā tik daudz kas mācīts, bet bez noteikta plāna, bez prāta, kur un kā . . . Ar to izskaidrojās, ka tie skolotāji, kuŗi te izglītojās, savu darbu skolā veica ar ievērojami mazākām sekmēm, nekā tas bija vajadzīgs un varētu tikt veikts.

Pats Volters atzina sava gara bērna nepilnības un

centās panākt īsto skolotāju semināra dibināšanu, jo Cīravas Bergmaņa skolu pie vislabākās tolerances par tādu uzskatīt nevarēja. Voltera centieni arī bija panākumiem vainagoti. Viņam izdevās rast vajadzīgo muižniecības atbalstu skolotāju semināra nodibināšanai Irlavā. Semināra ēku sāka celt 1838.g. Tomēr, parasto materiālo kavēkļu un augsto protektoru sajūsmas trūkuma dēļ tikai 1840.g. decembrī seminārs saņēma oficiālu atļauju darboties, bet to uzsāk krievni vēlāk.

Tādas bija lietas Kurzemē. Augstākais tā laika sasniegums: Cīravas - Dzērves skola ar Andrēju Bergmani priekšgalā. Volters negribot spriež par viņu īstu tiesu: "arī pie dārznieka amata itin derīgs un iekš sniķera un dreimaņa amata īsti saprātīgs." Kurvju pišana, ko zēniem uzliek par obligātu rokdarbu, un kas skolas programā ieņem izcilu vietu, rāda, ka īsais studiju laiks īstam mērķim skolā nav izmantots. Turklāt lasīšana, rakstīšana, rēķināšana, kaut kas no dabas zinībām, reliģijas mācība, un tiem, kas gatavojās par skolotājiem - vācu valodu, bet tikai tādēļ, ka "lai viņi varētu vācu draudzēs izpildīt arī priekšdziedātāja /Vorsänger/ pienākumus, jo pie mums /Kurzemē/ skolotāja amats savienots ar dziedātāja pienākumu izpildīšanu."^{1/}

1/ A.Vičs, Latv.skolu vēst.II - lpp.52.

Pats Bergmanis 1838.g." Latviešu Avīzes " 44.nr.atestē sevi šādi: " Ja skolmeistaru lepnība un cietsirdība zustu un tie īsti Kristus mācekļi taptu, tad visi . . . kungi un mācītāji celtos un malu malās skolas ietaisītu, un Kurzemes tauta . . . pieaugtu tai gudrībā, kas neuzpūšas, bet ved pie tiem veselīgiem vārdiem mūsu kunga Jēzus Kristus un pie tās mācības tās dievbijāšanas." Šī padevība " kungiem un mācītājiem " un baznīcas lietu likšana pirmā vietā, gan varēja izaudzēt labus ķesterus, bet ne nacionālus tautas skolotājus.

Kaut arī nepilnīgā veidā, A.Bergmana Cīravas skola 10 darbības gadu laikā sagatavoja ap 40 tautas skolotāju. Vidzemē lietas bija sliktākas.Te nepastāvēja nekāda skolotāju sagatavošanas iestāde. Darbojās gan atsevišķas, samērā labi nostādītas, draudzes vai ķirspēles skolas, bija viens otrs sagatavots skolotājs / jau minēts Cimzes pirmais skolotājs - vecais Gaiķis - Raunā/, bet tas bija viss.1811.gadā Vidzemes virskonsistorija pieprasīja draudzēm ziņas par skolām. Atbildes bija maziepriecinošas.Vairumā draudžu skolas nav un nav bijušas / Dikļos, Burtniekos, Limbažos, Matīšos u.c./. Ir vietas, kur pastāv skolas nami un skolotāji, bet mācības nenotiek / Trikātā, Araišos u.c./. Toties visi mācītāji uzsver, ka Vidzemē plaši izplatīta māj mācība - tas

neapšaubāmi hernhutisma nopelns. Samērā daudz māju skolu, kurās māca baznīcu pērminderi vai " andere geschickte Bauer Wirths "1/. Pastāvošo skolu iekārta bezgala trūcīga, mācības bieži notiek rijās vai zemnieku mājās, kurās nav logu un skursteņu. Mācības programma parasti ierobežojās ar katechisma un bībeles gabalu atkārtošanu. Laudonas-Lubānas mācītājs ar gandarījumu uzsver, ka turienes skolā mācot arī mazo vienreiz-vienu - tā tad kaut kas neparasts.

Jau minētā Drustu skola, kas skaitījās par priekšzīmīgu, dibināta 1810.g. Interesants tās mācības līdzekļu saraksts, kas uzglabājies: " 1.liela melni krāsota koka tāfele, 15 šifera tāfeles ar grifelēm, 4 stikla tintes glāzes, 15 eks. Müllicha " Jaunā skolas grāmata ", 1 eks. Hurdons lett.Rechenbuch, 1 eks. Catechismus in Fragen und Antworten, 11 eks. Veselības grāmata." 2/

Skolā pasniedz religiju, rakstīšanu, lasīšanu, galvas rēķināšanu un dziedāšanu. Skolu kontrolē mācītājs. Nevienam bērnam nav brīv iesvētīt, ja viņš neprot lasīt, dažas baznīcas dziesmas dziedāt, katķisma gabalus ar izskaidrojumiem un parastās rīta, vakara un galda lūgšanas skaitīt; augstu cenzu no audzēkņiem tā tad neprasa.

1/ A.Vičs - Latv.skolu vēsture II lpp.20 un sek.

2/ " " " " " 40.

1818/20.g. ģenerālsuperintendents Dr K.Zontags ievāc jaunas ziņas par Vidzemes skolām. Pēc šīm ziņām Vidzemes latviešu daļā pastāv 15 kirspēles skolas ar 341 skolēnu un 83 " pagastu " /muižu, māju un pagastu/ skolas ar 1900 skolēniem. Mājmācību pie vecākiem baudījuši 39.000 bērni^{1/}. Joprojām, tā tad, dominē mājmācība; skolās mācās labi ja divdesmitā daļa bērnu. Pie tam jāņem vērā, ka skolas apmeklējošo bērnu skaits, mākslīgi uzpūsts; mācītāji tur ieskaitīja katru bērnu, kas kaut nedēļu apmeklēja kādu skolu. Zontags komentē skolu lietu neveiksmi šādi: muižnieku vienaldzība un skopums, zemnieku nabadzība, kuŗas dēļ viņi nevarēja bērnus skolā sūtīt un pat sausu barību tiem līdzī dot. Nedaudzo latviešu draugu un progresīvo mācītāju centieni panākt skolu lietu uzlabošanu palika saucēja balss tuknesī.

1818.gadā Vidzemē skolu lietas gūst vismaz formālu likumīgu pamatu; ķeizars apstiprina jauno skolu likumu, pie kuŗu projekta sastādīšanas daudz pūlējušies Dr Zontags un virskonsistorija. Likuma § 516 nosaka: " Iekš katra pagasta, un kur vietējās baznīcas to ļauj, iekš vairākiem pagastiem kopā, kam tomēr nevajaga vairāk par 500 vīrišķu dvēselēm būt, būs viena pagasta skola būt, un pie tās viens

1/ A.Vičs, Latv.skolu vēst. lpp.40.

brangs skolmeisters, kas tiek icelts no Muižas-kunga . . . tomēr ne bez kā Mācītais savu padomu klāt būtu devis." § 517 tālāk nosaka: " Iekš katras draudzes, kam ir 2000 vīrišķu dvēseles viena draudzes jeb Kirspīles skola būs būt, kas stāv apakš Baznīcas-Porsteeru kungu un Mācītāja īpašas uzlūkošanas . . . Šinīs draudzes skolās arvienu un vismazāki 12 jauni ļaudis tiek mācīti par ko tie pie draudzes piederīgi Pagasti maksā." . . . " Tādi Pagasta-jaunekļi, ko Pagasts par savu naudu turēja pie gudrākas Mācīšanas draudzes -skolā; tie nevar atrauties jeb liegties savam Paggastam sešus gadus kalpot par pieklājīgu loni vai kādā Skrīvera vai Skolmeistera Ammatā."

Apstiprinātais likums ļauj jau ar lielāku noteiktību prasīt tālāko soli: vajadzīgā skaitā pareizi sagatavotu skolotāju iegūšanu. Raksturīgas šajā ziņā ir Kurzemes skolu direktora Braunšveiga domas.^{1/} Braunšveigs uzsver, ka pirms skolotāju kadra radīšanas labāk vispāri neķerties pie zemnieku skolu iekārtošanas; citādi jau pašā sākumā lieta ievirzīsies nepareizā gultnē, un nebūs iespējams iegūt tai nepieciešamo uzticību tautā. Tā cilvēku šķīrta, kas tik vieglprātīgi, bieži citam darbam trūkstot vai " labāku " darbu neatrodot, uzmetās par zemnieku skolotājiem - ir dažkārt pa-

---

1/ Ideen zur Gründung lettischer Landmannschulen ", Mitau, 1818.g. lpp.31.

visam nederīgi ļaudis. Tie vācieši, kuŗi, kā to mēdz teikt, par zemniekiem palikuši, patiesībā pusvācieši, pašiedomīgi, ka viņi stāv augstāk par latviešiem, ir nemākuļi un morāliski zemi cilvēki, kas reti kad prot pareizi latviski lasīt un rakstīt - no tiem nevar cerēt iztaisīt labus latviešu skolotājus. Secinājums - skolotāju semināru dibināšanas nepieciešamība.

Jau 1807.g. Tērbatas universitātes skolu komisija ievadīja semināra dibināšanas priekšdarbus, paredzot kā Vidzemē atverami 2 semināri - viens latviešiem, otrs igauņiem. Bija paredzēti arī līdzekļi: Keizars atvēl katra semināra vajadzībām 900 rubļu un katra seminārista uzturēšanai 100 rubļu gadā. Projekts tomēr noslika papiru jūrā, jo muižniecība par katru cenu centās novilcināt tā realizēšanu. 1820. gadā keizars apstiprina arī Tērbatas universitātes skolu komisijas izstrādātos skolotāju semināra statūtus - bet to realizācija atkal ievilcinās līdz 1828.gadam, kad nodibinās Tērbatas skolotāju seminārs. Latvieši Vidzemē, turpretim, joprojām palika bez skolotāju semināra. Tie "ūdenakustēšanās" sākās tikai pēc 1832.g. apstiprinātā jaunā baznīcu likuma, kas deva garīdzniecībai plašākas organizācijas tiesības, uzliekot pēdējam par pienākumu, rūpēties arī par bērnu religio-

ki-tikumisko audzināšanu, kā arī apstiprināt jaunu institūtu - mācītāju sinodes. Mēs redzējām, ka mācītāji vienmēr deva progresīvāko elementu skolu lietu kārtošānā un tālākvirzīšanā. Nēpārsteidz tādēļ, ka jau pirmā sinodē / Valkā 1834.g. 13.augustā/ skolu lietas izvirzās par vienu no svarīgākiem dienas kārtības jautājumiem. Krimuldas māc.Ulmanis prasa skolas un skolotāju seminārus. Māte - baznīca lai palīdz savai meitai - skolai. Kritizējot 1819.g.Vidzemes skolu likumu, tas aprāda likuma nenoteiktību: ne muižniekiem, ne pagastiem nekas netiek uzspiests, kamdēļ arī neviens izglītības labā neko nedara. Ulmaņa domas par skolotāju semināra dibināšanas nepieciešamību karsti aizstāv māc.Punšelis un F.Valters. Sinode izvēl 6 vīru komisiju, lai nākamai sinodei sagatavotu jau konkrētus skolu projektus. Šos projektus apstiprina 1836.gadā Valkas sinode; šo lēmumu vairs nevarēja ignorēt arī muižniecība un tas realizējās jau aprakstītā Cimzes sūtīšanā uz ārzemēm, un 1839.g.10.novembrī Valmieras skolotāju semināra atvēršanā.

6. Valmieras skolotāju seminārs pirmos darbības gados.

Iepriekš rakstītā Valmieras skolotāju semināra dibināšanās vēsture liecina par vienu: seminārs bija grūti

dzimis bērns, pie tam, ja tā varētu teikt, ārlaulības bērns. Tā garīgais tēvs bija Vidzemes sinodē reprezentētā progresīvo vācu mācītāju daļa ar Valteri priekšgalā. Materiālais tēvs - īsti lāga negribot - bija Vidzemes muižniecība, kuŗu reprezentēja landratu kolēģija. Tās atbalsts semināram bija tiešām ievēribas cienīgs - 200 rubļu, ar kuŗiem knapi pietika trīs skolas telpu iekārtošanai. Pirmais inventārs bija trīs soli un vienas klavieres. Trīs semināra istabas bija brālīgi sadalītas - viena skolas direktoram, otra - mācībām, trešā - audzēku guļamistelpām. Bet lielā māte Krievija - semināru neatzina. Rīgā, cenzors skolū direktors Napierskis neļāva pat publicēt sludinājumu " Rigasche Zeitung " par semināra dibināšanu, reizē ar to ziņojot par šo lietu Tērbatas mācības apgabala kūratoram. Vēlāk Napierskis ziņo ģenerālgubernātoram baronam Pālenam " starp citu " semināru nevar nodibināt bez sevišķas valdības atļāujas un atstāt bez valdības uzraudzības " . . . " Cimze, kas mācījās Vācijā, Krievijā nav eksāminējies, tā tad beztiesīgs." Uz to 1840.g.31. janvārī ģenerālgubernātors spiesta ar oficiālu pavēli semināru slēgt.

Te nu sadurās trīs separātas uztveres. Progresīvās mācītāju daļas resp. Valtera uztvēri vislabāk raksturo

Valtera ziņojums landratu koleģijai par semināra atvēršanu, kuŗu citē K.Rinkušs:^{1/} " Es neesmu juties traucēts - tas arī nebūtu manā dabā, jo pašlaik sēdu ar gaviļēm pilnu sirdi šīs vēstules priekšā. Šodien iesvētīja jauno semināru un redzēju piepildoties daudzu gadu karstāko vēlēšanos, pie tam lieliskāki / herrlicher/ priekš manis, nekā es to būtu domājis. Jo es pats drīkstēju iesēt to sēklas graudu, vai dēstīt to kociņu, pie kuŗa reiz stiprināsies vesela tauta un gūs svētību gadsimtiem ilgi, un redzēju vācus Vidzemē, mūsu brunniecību, samaksājam vēsturei lielu parādu, no kā tās sirds arvienu vairāk kļūs vieglāka." / Pasvītrojums - ref./

Brunniecība, diemžēl, šo parāda samaksu, vai pašā parādu pastāvēšanu, neatzina. Tā vadījās no cita viedokļa: jau agrāk raksturotās vēlēšanās latviešu skolu lietas pēc iespējas ignorēt, bet ja citādi nevar - piepaturēt tās savās rokās. To pierāda jau nevērība pret 1802/1807.g.g.Tērbatas augstskolas ierosinājumiem semināra dibināšanas lietā; blakus minot, tie būtu arī devuši semināram pienācīgu materiālu bazi / 900 rubļi gadā + 100 rub.katra audzēkņa uzturam/. Ja nu reiz 40^{tos} gados pārāk neatlaidīgi sāka uzstāties garīdzniecība resp.sinōde, tad brunniecība atzina par pareizu "mazā-----

1/ K.Rinkušs, Jānis Cimze, autora izd.1938.g.lpp.37.

ko ļaunumu ". Ja seminārs, tad nekādā gadījumā ne pakļauts Krievijas izglītības likumos paredzētai kārtībai, bet gan " riteršaftei ", kuŗa tad arī gādātu / to rāda jau niecīgie asignētie līdzekļi/, lai dēstītais kociņš nepieņemtos kuplumā, un nedzītu atvases, kas brunniecībai nebūtu patīkamas.

Trešā uztvere- krievu iestāžu iepemtā stāja - formāli ir gluži pareiza. Seminārs nav organizēts saskaņā ar Tērbatas mācības apgabala vairākus gadu desmitus pieņemto programmu un statūtiem. Vispārējie Vidzemes likumi, runājot par mācības iestādēm, šādus seminārus ne 516., ne 517.pantā neparedz. Tā tad . . . Bez tam jau šajā gadījumā izpaužas vēlāk tik svarīgā cīņa pret latvju pārvācošanu, kas gan praksē, šķiet, toreiz, kā vēlāk, nozīmēja pretējo tendenci - par labu pārkrievošanai. Napierskis 1839.g. beigās ziņo ģenerālgubernātoram, starp citu: " uzkrītoši, ka šajā skolā /t.i. Cimzes seminārā - ref./ mācības domātas vācu valodā, un tā tad vācu valodā mācīs latviešu bērnus."

Nebija viegli Cimzem uzsākt darbu šādos apstākļos. Doto rīkojumu par semināra slēgšanu nācās formāli pildīt. Pēc būtības gan viss palika pa vecam. Fr.Valters izpildīja padomu, ko tam deva Vidzemes guberņas valdes sekretārs: "Tu semināru slēdz un turpini šo skolu kā pagasta un draudzes

skolu. Sapienti sat! " 1840.g.19.februārī sakarā ar to Fr. Valters arī ziņo landrātu kolēģijai, ka seminārs slēgts un to audzēkņi pārvietoti uz Valmieras draudzes skolas augstāko klasi. Cimzem tomēr neapšaubāmi bija sāpīgs trieciens, ka tā vadītā mācības iestāde, kaut arī tikai formāli pārvēršas par vienkāršu " ķirspēles skolu ".

Cimzes darbība semināra pirmos gadus tomēr liecina, ka tas savu enerģiju nav zaudējis. Jau pirmās inspekcijas, ko landrātu kolēģijas uzdevumā izdara " draudzes skolā ", norisinās visai apmierinoši un nes Cimzem glaimojošas uzslavas. Kad pirmie 6 semināristi 1843.gadā beidza skolu, 6 no tiem bija tiktālu sagatavoti, ka varēja nekavējoties nolikt pie Tērbatas universitātes mājskolotāja eksāmenu. Pārējie 2 īsā laikā nolika papildu eksāmenus. Audzēkņu sagatavošana tā tad bijusi visai rūpīga, un attaisnojusi labākās cerības. Ķirspēles skola tā bija bijusi tikai vārda pēc; semināram paredzētā mācības programma bija palikusi nemainīta.

Grūtības, ar kādām bija jācīnās pie semināra dibināšanas, rādīja J.Cimzem arī vienīgo ceļu, kā uzsākt un turpināt iecerēto darbu. Bija jābūt reālpolītiķim, orientējoties pēc semināra patronu - liberālo vācu mācītāju un maizes tēva - landrātu kolēģijas ieskatiem. Cita ceļa nebija. Jāat-

zīmē tomēr, ka J.Cimze tādēļ nav bijis "niedra vējā", bet realizējis savu pieskaņošanās politiku ar lielu pašcieņu, vajadzības gadījumā, aizstāvot savus ieskatus līdz pēdējam, un piekāpjoties tikai absolūtas nepieciešamības gadījumā. Par to liecina Cimzes domstarpības ar mācītāju Ulmani, kas 1844.gadā atvietoja Fr.Valteri šūlrāta amatā.

Mācības seminārā notika vācu valodā. Ta bija dabīgā izeja. Pirmkārt, mācības valodu noteica jau semināra patronu vēlēšanās. Otrkārt - un svarīgākais - veikt semināra programmu latviešu valodā nepieļāva pilnīgs piemērotu latviešu valodā sastādītu skolas grāmatu trūkums. Ja arī sākumā bija domāts, ka pats Cimze šādas grāmatas sarakstīs, tad ir skaidrs, ka nevienam cilvēkam nebūtu iespējams līdztekus, intensīvajam tieši paidagogiskam darbam, dažu gadu laikā sastādīt nepieciešamās mācības grāmatas visās nozarēs. Pats Cimze pilnīgi pareizi izteicās, ka mācības grāmatas nevar ražot kā fabrikā. Bez tam jāņem vēl vērā, ka Cimzem, kas bija mācījies Vācijā, neapšaubāmi bija vieglāki vadīt mācības vācu valodā un ne latviešu, kuŗas terminologija tolaik bija vēl gauži maz izkopta. Tāpat jāuzsver, ka tikai pamatīga vācu valodas zināšana varēja semināra audzēkņiem pavērt plašākus apvārkšņus, piesaistīt tos Vakareiropas kultūrai,

dodot iespēju iedziļināties bagātīgā vācu zinātniskā un daiļliteratūrā.

Paliek atklāts jautājums, vai mācību konsekventa noturēšana vācu valodā būtu uzskatāma arī par Cimzes apziņāto vēlēšanos audzēkņus pārvācot vai vācināt. Māc. Debners 1860. gadā, rakstot par skolas grāmatu jautājumu, domā, ka Cimze neesot sarakstījis latviešiem noderīgas skolas grāmatas "varbūt arī tādēļ, ka viņš labprāt gribējis redzēt, ka latviešu skolas pārvērsās vācu skolās"^{1/}. Tāpat māc. Neilands uzveļ: "Vāciski viņš / Cimze / mācīja, vāciski viņš runāja skolā un dzīvē." A. Vičs nāk pie slēdziena^{2/}: "Cimze savā pirmā darbības laikā ir bijis noteikti pret visas latviešu tautas pārvācošanu un, rādās, arī pret vācināšanu, pielaižot pēdējo tomēr latviešu mācītai daļai, sakarā ar ko stāv arī vācu mācības valodas ieviešana viņa seminārā / pastrīpojumi - ref./.

Šim slēdzienam negribētos pilnā mērā pievienoties. Par Cimzes nevēlēšanos sarakstīt latviešu valodā mācības grāmatas runāt nenākās, kā jau minēts, mācības grāmatu geografijā Cimze sarakstīja. Ja tā palikusi manuskriptā, tad

-----

1/ Mitteilungen und Nachrichten, 16. sēj., lpp. 134.

2/ Vidzemes skolu vēsture, lpp. 150.

gan tādēļ, ka semināra dibināšanas laikā to iespīest neļāva lielais materiālo līdzekļu trūkums, un vēlāk latviešu valodā sastādītas mācības grāmatas iespīšana tikai vienā nozarē nesolīja praktiskus panākumus, ja reiz visās pēdējās nozarēs mācības notiktu pēc vācu grāmatām. Šajā manuskriptā Cimze arī ļoti noteikti formulē savu viedokli pret pārvācošanu, kauninādams tos turīgākos un paskolotākos latviešus un igauņus no piebiedrošanās vāciešiem un savas tautas aizmīšanas. Atlaižot otrā kursa audzēkņus 1846.g.10.decembrī, Cimze teic uzrunu par skolotāju pienākumiem, uzsverot: " Mēs gribam kalpot, un proti savai, t.i. latviešu tautai " /pastrīp. - ref./.

Te jau ir noteikta norobežošanās no pārvācošanas vai vācināšanas. 1850.gadā mācītājs Sokolovskis, kas tolaik Valmieras seminārā pašņiedz ticības mācību, raksta Ulmanim par Cimzi: " Gott gebe Dir Geduld wegen Zimse. Er ist ein armer kranker Mensch - und ein Lette - das ist die Pistole, die ja die ganze Nation Einem immer auf die Brust setzt."^{1/} Tā tad vācu mācītājam Cimze ir pārāk latvisks. Beidzot - tik spēcīgs gars un tik labs pāidagogs, kā Cimze, gan būtu tajos trijos gados, ko ilga katrs semināra kurss, pratis iedēstīt jaunajās dvēselēs vācietības garu, ja vien

-----
1/ Gulekes skolu vēsture, 62 lpp.

to būtu vēlējies. Cimzes audzēkņu vēlākā darbība tomēr liecina pretējo: lielais vairums to bijuši apzināti un neuzpūtīgi darbinieki latviskās tautskolas druvā; daudzi izvērtušies par dedzīgiem un aktīviem nacionālistiem. Tādēļ objektīvi pareizāks gan būs prof. Dr J. Kauliņa slēdziens: " Cimze lika savos audzēkņos iesakņoties tam garam, kas latviešu skolotāju ir darījis arvienu stiprāku, bagātāku un laimīgāku, t.i. savas tautas kultūras garam . . . Latviešu skolas ideju Cimze jau ar prātu bija uztvēris un ar sirdi bija iemīlojis labāk, kā neviens cits no viņa laika biedriem." ^{1/}

7. Galvenie posmi Valmieras skolotāju semināra vēsturē.

Tos varētu raksturot īsi: mainās semināra patroni un pārraugi, mainās ārējie apstākļi, bet Jānis Cimze turpina pasākto darbu, varbūt vēlākos gados ar mazāku dedzību, varbūt ar lielāku uzmanību, bet pamatos neatkāpdamies no reiz pasāktā.

1844.gadā semināra idejiskais tēvs māc. Fr. Valters pāriet ģenerālkonsistorijā par priekšsēdētāju, un reizē

1/ J.Cimzes piemīpai - Burtnieks, 1931.g.Nr.9.

ar to atsakās no semināra pārrauga pienākumiem. Viņa vietā
nāk mācītājs Dr K.Ulmanis, jau kā oficiāli apstiprināts
" Schulrats ", kas ārpus Valmieras semināra pārzin arī vi-
sas Vidzemes tautskolas.

Dr K.Ulmanis pieskaitāms tai pašai progresīvo
vācu mācītāju - latvju draugu - grupai, pie kuŗas piederē-
ja Fr.Valters un Kurzemes Bīlensteins. K.Rinkuŗš domā, ka
starp Valteru un Ulmani, neraugoties uz viņu personīgo
draudzību, pastāvējuŗas noteiktas idejiskas preteŗķības
tieŗi latvieŗu skoloŗanas jautājumos. Valters stāvējis par
latvieŗu tautas pārvācoŗanu, par vienas " tautas " radīŗa-
nu Baltijā un ņo pārliecību iepotējis arī savam audzēknim
Cimzem; Ulmanis turpretim gribējis ieturēt latvieŗus viņu
vēsturiskajā gultnē - kā zemnieku kārtu viņu dabīgā stāvok-
lī."^{1/}

Ārējie apstākļi tieŗām liecina par ņādas uztveres
pareizību. Ar Ulmaņa nāŗšanu ņūlŗāta amatā krasi mainās
Valmieras semināram uzstādītās prasības, kas iezīmē otro
poamu Valmieras semināra darbībā. Ulmanis savās 1844.g.
6.novembra J.Cimzem dotās instrukcijās uzsver: " Nedrīkst
būt nekāda pārtautoŗana.Vācu valoda jāmācās, bet nevis uz

1/ K.Rinkuŗŗš - lpp.47.

tautiskuma rēķina." . . . " Audzēkņos nav jāmodina aplama kare pēc zinātnēm, un nav jāierosina dziņa pēc zināšanas arvienu tālāk." Tiesa, Fr.Valters šādu domu nekad nebija izteicis. Bet tikpat labi viņš arī nekur nav devis J.Cimzem instrukcijas / vismaz tādas arhīvos nav uzglabājušās/ par pārtautošanas nepieciešamību. Vispāri, Fr.Valters rīkojās semināra dibināšanā brīvām rokām, to saistīja tikai baznīcas sinodes lēmumi. K.Ulmanis turpretim kļūst par zobratu, kaut arī svarīgu, " Ritterschaftes " birokratiskā aparātā. Šūlrāta tiesības uzlika arī pienākumus iepretim muižniecībai. Muižniecības ieskatī latviešu skološanas lietās bija sen zināmi; tie nebija nevien mainījušies, bet paasinājušies, jo skoloto latviešu skaita pieaugumu jau toreiz sāka uzskatīt par bīstamu parādību - skolotie latvieši paliekot iedomīgi un augstprātīgi. Tādēļ arī liels jautājums, ciktāl Ulmaņa instrukcijas atbilst tieši viņa personīgiem ieskatiem, un ciktāl tās diktē muižniecība.

Kā Cimze reagē uz prasībām, kas iezīmē Valmieras semināra otro darbības laikmetu? Tieši šajā laikmetā/1848.g./ Turaidā sanāk pirmā skolotāju sapulce. Tās idejiskais tēvs ir J.Cimze. Jau izlaižot pirmā kursa audzēkņus /1843.g./Cim-

ze aizrāda semināru beigušiem, ka pēc otrā kursa beigšanas dibināšot skolotāju sapulces, lai nestāvētu vieni paši un nenonīktu savā pedagogiskā atšķirībā. 1846.g., izlaižot otro kursu, Cimze uzdevis rakstu darbu " Par latviešu skolotāju sapulcēm un pedagogisku lasīšanas biedrību."

Šis temats ir visai raksturīga. Nerunāsim par Ulmaņa instrukcijas to daļu, kas prasa atturēšanos no pārtautošanas; jau iepriekšējā nodaļā mēģināts pierādīt, ka nav īsta pamata runāt par to, ka Cimzem šādi centieni nav bijuši arī Valtera laikā. Rakstu darba temata izvēle / par latviešu skolotāju sapulcēm, un ne par tautskolotāju sapulcēm vispār/ tikai lieki apstiprina Cimzes jau agrāk un skaidrāk izteiktos ieskatus. Temata otrā daļa: par pedagogisku lasīšanas biedrību - savukārt ir pilnīgā pretrunā ar Ulmaņa instrukciju otro svarīgāko daļu. Ja reiz nav jāierosina dziļa zināšanās arvienu tālāk - tad kāda pedagogiska lasīšana ir vajadzīga?

Turaidas skolotāju sapulcē izcilus vērību gūst Cimzes referāts: " Kā latviešu tauta satverama ". Cimze te prasa: " Idealizējiet tautu veselīgā kārtā, ka viņa dedzīgi prasa pēc mantām, ko kodes un rūsa nemaitā, un spēcīniet un skaidrojiet skolu un skolotāju kārtu, lai viņa šīs mantas

labprāt un bagātīgi pasniedz, tad viņas viena otru meklēs, atradīsies, un stāvēs vislabākās attiecībās."^{1/} Cimze šajā referātā arī tālāk specificē šīs mantas, ko kodes un rūsa nemaitā. Pretēji ortodoksai baznīcai, Cimze uzskata par slimīgu ideālistu, ja " atzīst un ciena tikai izglītību caur Dieva vārdiem un viņu iztulkošanu . . . turklāt aizmirsdams, ka daba, vēsture u.t.t. tāpat ir Dieva vārdi jeb parādīšana, un tādēļ ir cienīgi un vajadzīgi, ka tos pēta." Ulmanis savu instrukciju 1.punktā turpretim aizrāda, runājot par skolotāju audzināšanu: " Par visām lietām vajadzīgs: 1/ Baznīcas reliģiska grāmata.Pie tā pieder:krietnā iepazīšanās ar Dieva vārdiem, pašu ticības modināšana, baznīcas palīga līdzekļiem uz svētlaimību."^{2/}Pretruna starp Ulmaņa tezi un Cimzes referātu šeit skaidri redzama.Pie tam jāņem vērā, ka skolotāju sapulce sarīkota zem Ulmaņa protektorāta, un referāts droši vien iepriekš bijis iesniegts tā ieskatam.Tādēļ būtu pamats teikt, ka ne Ulmaņa personīgie ieskatī bijuši tik krasī atšķirīgi no Valtera ieskatiem, kā to varētu spriest pēc minētās instrukcijas, ne arī J.Cimze " pamazām aizmirst lielo Vācijas paidagogu ietekmi, piemētojas pastāvošām prasībām."^{3/}

1/ A.Vičs - II - lpp.292.

2/ K.Rinkužs -lpp.47.

3/ K.Rinkužs - lpp.49.

Teikto pastiprina arī apstākļi, ka Cimze šajā laikā gatavojās savu skolu pavisam pamest un meklēt citur nodarbošanos.^{1/} Vīrs, kas labi piemērojas visām prasībām un ir atsaucīgs katrai vēja pūsmai, gan tā nedarītu. " Tas viss lika apdomīgam un ne pārāk piekāpīgam / pret reakcionāru muižnieku daļu/ šūlrātam aizstāvēt Cimzi un viņa darbību, kā arī atturēt no aiziešanas citā darba vietā."^{2/}

Otrais / Dr K.Ulmaņa/ posms Valmieras skolotāju seminārā, tā tad pēc būtības nenozīmētu kautkādu asu lūzumu semināra darbībā. Semināra pakļaušana oficiālam muižniecības ierēdnim - šūlrātam - prasīja no pēdējā uzmanīgu taktiku, nenonākot pretrunā ar muižniecībā valdošiem uzskatiem. No tā izriet jau atkārtoti citētā instrukcija. Cimze savukārt, personīgi labi pazīdams Ulmani un tā privātos iesakatus, mierīgi, kaut ārēji klusākā veidā, turpināja savu pasākto darbu. Mazākā mērā te atkārtojās tā pati komēdija, kā pie semināra dibināšanas - muižniecība caur šūlrātu prasa neaudzināt firziķus, bet āboļus, bet - sapienti sat!

Otrais posms Valmieras semināra vēsturē ievērojams tajā ziņā, ka šajā laikmetā seminārs iemanto materiāli un juridiski drošu stāvokli un vajadzīgās telpas. 1848.gadā...
1/ A.Vičs, II 4lapp.261.
2/ ibid.

landtags atvēl 5000 rubļu jaunas skolas ēkas būvei - ne Valmierā, bet Valkā, lai jaunās telpās mācības iestāde varētu apkalpot arī igauņus. Reizē ar to 1849.gadā ķeizars apstiprina Ulmaņa izstrādātos un landtaga pieņemtos papildinājumus attiecībā uz skolu lietām pie Vidzemes likumiem, kas paredz ķesterskolu dibināšanu un pastāvēšanu. Ar to Cimzes "ķesterskola" gūst likumīgu pamatu. Pats Cimze 1845.gadā noliek eksamenus pie Tērbatas universitātes, iegūstot mājskolotāja tiesības; ar to atkrīt krievu iestāžu agrākie iebildumi pret Cimzi, jo tagad tas savu ārzemju diplomu Krievijā legalizējis.

1856.gadā Dr Ulmanis atkāpjas no šūlrāta amata, pārejot uz Pēterpili un uzņemoties tur ģenerālkonsistorijas vicepriekšsēdētāja pienākumus. Viņa vietā par šūlrātu nāk Mālpils mācītājs R.v.Klōts, kas paliek šajā amatā līdz 1871.gadam.

Klōtu J.Cimze personīgi maz pazīst. Muižnieku konventa 1856.g.22.maija izvēle tomēr nozīmē daudz. Tieši tajā laikmetā muižnieku pretešķību pret latvju tautas izglītošanu šī vārda īstā nozīmē kļuva sevišķi asa. Jau atzīmēts Raudas/Lugažu mācītājs Sokolovskis, kas pasniedza 50^{tos} gados

Cimzes seminārā ticības mācības stundas. Vēlot jaunu šūlrātu, konventā izvirzīja arī Sokolovska kandidatūru. Viņa ieskatu latvju tautas audzināšanā pietiekoši skaidri raksturo agrāk citētais spriedums par J.Cimzi. Tomēr muižnieku konventā šī kandidatūra likās pārāk mērena; Sokolovskis dabūja 6 balsis, bet Klōts - 12.^{1/} Konvents izvirzīja prasību pēc "noteiktākas un stingrākas rokas."^{2/}

Varētu tādēļ teikt, ka tikai Klōta pārraudzībā iestājās jauns laikmets Valmieras=Valkas semināra vēsturē. Ulmaņa laikā starp šūlrātu un semināra pārzini pastāvēja iekšēja saprašanās, lai arī tā ārienē neizpaudās. Klōts turpretim nevien raksta Cimzem stingrus priekšrakstus, bet arī pastāv uz to izpildīšanu. Klōta 1857.g.25.apriļa vēstule Cimzem pēc būtības ir stingrs priekšraksts. Klōts atkārtoti uzsvē: " Jūs ievērodams es atzinu par labāku Jums rakstīt nekā celt šo lietu priekšā laukskolu virsvaldei " . . . "Tie ir mani ieskatī, kuriem jau nu Jums vajaga padoties, kamēr es esmu skolu padomnieks," u.t.t.^{3/} Priekšnieks runā šajā vēstulē, pie tam nelabvēlīgi noskaņots, ko norāda jau vēstules uzruna: " Wohlgeborener Herr " - tajos laikos apzināta nepieklājība, jo pat cilvēkam, kas nebija muižnieku kārtas un arī

1/ A.Vičs - III - lpp.318   3/ J.Kalniņš, lpp.32 u.34.
2/   ibid.

cittautu intelligentam cilvēkam mēdza rakstīt: "Hochwohlgeborener Herr."

Klōta priekšraksti vēstulē arī tverti tēraudcieti. Klōts raksta: "Ikkatrs, kas mani kaut cik pazīst, zin, ka tā nav mana daba un paraša asi uzstāties tajos pienākumos, kuŗos mani nostādījis Dievs . . . un darbību sarūgtināt tādām, ar kuŗu es pēc sava stāvokļa esmu spiests stāties attiecībās" / pastrīp. - ref./. Klōts prasa: "Mums jānokāpj lejā no zinātniskā augstuma, ja gribam ar saviem skolniekiem pareizi rīkoties. . . ." daļa no semināristiem nav piemērots latviešu un igauņu tautām, kādas viļņas tagad atrodas un vēl ilgi tādas būs." . . . "Nekādas tādas grāmatas, kā Heyses vācu valodas rokas vārdnīca, kuŗās ir daudz iekšā, kas mūsu skolotājiem gluži lieks un nevajadzīgs." Beigās: "Savā augstā apziņā - un kad Jūs domājat, ka Jūs aizskar landtagos, ja tur nelabvēlīgi izsakās par ķesteņu skolu, kamēr daudzi landtaga kungi nezin vai pazīst Jūsu vārdu . . . tāpēc visi uzbrukumi var būt vērsti tikai pret laukskolu virsvaldi, kuŗai uzticēta šīs iestādes vadība."^{1/}

Atkal jājautā: ko darījis Cimze šajā laikā? Cimzes uztveri Klōta valdīšanas sākumā raksturo tā pati vēstule-----
1/ J.Kalniņš - lpp.30/31.

le." Jūs ļāvušies sev dot padomu, savu darbu / t.i. atlaisto absolventu sarakstu līdz ar aprādījumiem, kur viņi izlieto- ti/ piesūtīt uzticamiem labvēļiem un ar to apbruņojuši ve- selu partiju, lai varētu stāties pretim reakcionārām uzmā- cībām - kur Jūs taču savu algu saņemat no visas bruņniecī- bas, un visa ķesteru skola līdz šim bijusi visas muižniecī- bas lieta." Klōts, kā bruņniecības interešu pārstāvis, aiz- rāda to pareizi. Bet šis citāts ir arī laba liecība par to, ka vēl 60^{tos} gados Cimzes iniciatīve un darba prieks nav miruši. Viena puse kaili un rupji atgādina motīvu: "kā mai- zi ēdi, tā dziesmu dziedī." Otra, turpretim, turpina savu pasākto darbu klusībā un pazemībā. Raksturīgi, ka Baumaņu Kārlis - mūsu tautas himnas sacerētājs - ir Cimzes semināra 5.kursa / 1853.- 1856./ audzēknis. Audzināšanas trūkumi, tā- tad, šeit nebūs saskatāmi.

Cimze pats atzīst, ka semināra pirmie 25 gadi /t.i. dibināšanas un Ulmaņa laiki / bijuši jaukākie viņa mūžā. Tās raksta: "Tās bija gaišas dienas, svabadas no pēclaiku zinā- mo traucējumu iespaidiem; tas bija mīlīgs pavasars, kas ga- tavoja dažu cerības sējumu." 1/

Klōta laikmets tiešām uzskatāms par sausu vasaru, kas

1/ J.Kalniņš - lpp.41.

būtu spējusi izkaltēt katru sējumu, un liktu zemkopim salikt rokas nevarībā. Ārējie fakti, šķiet, nepārprotami par to liecina.. Skolotāju konferencē 1856.g., Turaidā, Cimzes vairs nav. 1857.g.konferencē Cimze tāpat nepiedalās. Konstatējama ievērojama starpība. 1848.gadā, pirmā latviešu skolotāju konferencē, kad tajā piedalījās tikai divu pirmo Cimzes semināra izlaidumu audzēkņi, registrēti 32 konferences dalībnieki. Nolasīti 5 referāti, no tiem 2 īsti vērtīgi un principiāli iezīmīgi /Ulmana un Cimzes/. 1856.gadā - 27 skolotāji un 3 referāti, no kuriem principiālas dabas - neviena. 1857.gadā konferencē gan ieradušies 35 skolotāji, bet jau protokola sākumā žēlošanās: " Jājautā, kamdēļ gan šoreiz vecie piedzīvojušie skolotāji piedalījās mazākā skaitā, nekā agrāk? " Seko šūlrāta ievadrūna, bet uz aptauju par referātiem nāk atbilde, ka nav sagatavots neviens.

Pirmā skolotāju konferencē Cimze teica dedzīgus un skaidrus vārdus: " Skolotāju kārta ir galvenā ziņā nacionāla, un tam tā vajaga būt. Kad un kādam jāpierāda, ka viņš savu amatu un tautu mīlo, tad tas nav vis latvietis, no kura tas pats par sevi saprotams /pastrīp. - ref./, bet gan vācieši, tas ir svešnieki, kuri labprāt grib sēdēt priekšgalā. No viņiem mēs, iedzimtie, prasām galvojumu par viņu mīlestību uz mums - "1/
1/ A.Vičs - III - lpp.284.

Klōta rīkotās skolotāju konferences šajā ziņā ir citas dabas. Te vairs latviešu nacionālai apziņai vietas nav - nav tādēļ, ka trūkst Cimzes un viņa vienmēr rosīgais gars un ierosme. Cimze un viņa vadītā "ķesterskola" aizgājuši it kā pagrīdē.

Klōta programma nozīmē apzinātu vācināšanu, audzināšanu pazemībā un padevībā muižniecībai. Semināra dzīvē šī programma tomēr praksē neizpauzās. Mācības joprojām notiek pēc 1853.gadā paplašinātās programmas: baznīcas vēsture, katķisms, svētie raksti, skolas mācība, rēķināšana, algebra, geometrija, vācu valoda, latviešu valoda, zīmēšana, klavieru un ērģeļu spēlēšana, dziedāšana, vēsture, ģeogrāfija, dabas mācības, igauņu valoda / igauņiem - pēc pāriešanas uz Valku/. Semināra audzēkņiem, sākoties 60to gadu jauniem vējiem un nemiera strāvām, cieši pielīp "buntavnieku" slava. Kad 1864.g. Vidzemē rodas sasprindzināts stāvoklis, tad Cimzes audzēkņus vaino, it kā tie musinot apkaut visus vāciešus. 1864.g. beigās pie 10 Cimzes audzēkņiem izdara kratīšanas, gan neko kompromitējošu neatrod. Kad 1865.g. semināra kursu beigušais Jānis Gailītis nobrauc uz Gaujienu vietu meklēt, baznīcas priekšnieks Cekels uzņem viņu visai bārgi, teikdams, ka viņš, laikam, piederot pie Rīgas jaunlatviešiem, kas zemniekiem galvas sagrozot.^{1/} No tā izriet, ka Cimzes tā laika semestru audzēkņos latvietības gars

-----
1/ A.Vičs - III - lpp.360.

nebūt nav mazinājies, un muižniecība joprojām skatās uz semināru ar lielu neuzticību. Cimze gan bija kļuvis "uzmanīgāks un paklausīgāks", bet nav datu, ka viņš savu tautu būtu atstājis. Nevaru piekrist K.Rinkuža slēdzienam par šo periodu: "Tāpēc augušo latviešu nacionālo kustību un tās vadoņus Cimze itin kā neatzina, dažkārt nonākdams ar tiem konfliktā"^{1/} Cimze strādāja savu darbu - grūtu darbu; tas nebija veicams citādi, kā valdošās varas aizvējā, un tādēļ Cimzem nācās paciest vienu- otru pazeminājumu un sāpinājumu.

1864.gadā Cimze un seminārs svin 25 gadu darbības jubileju. Cimze pats gan būtu varējis atskatīties uz savas skolotāju darbības 25 gadiem jau 1855.gadā, bet šis piemiņas datums aizgājis garām neatzīmēts. Jubilejā Cimzi apsveikt ieradās vairāk par 80 skolotāju - tā bijušo audzēkņu. Atstājot pie malas oficiālos riteršafetes un skolu pārvaldes suminājumus, gribētu atzīmēt apsveikumus, ko latviešu mēlē nesa latviešu zemnieku delegāts Daugulis, nolasot arī Vecpiebalgas un Lubānas apsveikuma rakstus. Šie apsveikumi rādīja, ka Cimzes kluso un nesavtīgo darbu bija atzinušas arī plašākās tautas aprindas. Tāpat jāuzsver audzēkņu pārstāvja Burtnieku draudzes skolotāja Kaktiņa vārdi: "Tas bija pats jaukālais laiks mūsu mūžā, kad mēs pie viņa sēdējām, un tas mums vien-
1/ K.Rinkužs - lpp.79.

mēr paliks mīļš un dārgs. . . . Viņš mums ar vārdiem un darbiem mācījis, ka mums aiz mīlestības būs kalpot tautai, kuŗas bērni vēlāk jā māca. " Arī audzēkņu pārstāvis - labākais novērotājs - tā tad pastrīpojis Cimzes nopelnus tautas druvā.

Lēnā, apsvērtā un tomēr noteiktā Cimzes taktika atstājusi savu iespaidu arī uz " kungiem." Klōtam agrākais "gehrrter Herr " 1865.gadā ir jau " hochgeschätzter Freund ". Riteršafte pagodina Cimzi, oficiāli piešķirot tam semināra direktora titulu. Intrigas ap semināru un tā centieniem tomēr nemitās. Kad Klōts 1871.gadā atstāj šūlrāta amatu, un pēc īsa starpbrīža viņa vietā nāk Guleke, mainās gan personas, mainās arī viņu taktika, bet Cimzes stāvoklis ar to neatvieglojās; otrādi - pastiprinoties latvju nacionāliem centieniem, aug arī valdošo vācu aprindu nervozitāte un tieksmes saturēt savās rokās vienu no galveniem avotiem, no kuŗienes rodās latvju intelligence - Cimzes semināru. Šis laikmets, varbūt, Cimzes darbībā visgrūtākais, jo noved Cimzi šķietamā konfliktā ar jaunlatviešiem.

III. JĀNĀ CIMZES DARBĪBA TAUTAS ATMODAS LAIKMETĀ.

1. Atis Kronvalds, kā tautas atmodas iezvanītājs latvju skolā.

Atis Kronvalds gados stipri jaunāks par Jāni Cimzi

- dzimis 1837.gadā, resp.tad, kad Cimze jau bija Weisenfeldas semināra pēdējā kursā. Kronvalda tēvs - lauku drēbnieks - bija cēlies no zviedriem, bet labprāt turējās kopā ar lauku vāciešiem. Par pirmo audzināšanu Kronvaldam jāpateicās māc. Katerfeldam, kas apdāvināto zēnu nodeva Špringera privātskolā Durbē un pieņēma saviem bērniem par rotaļu biedru. Katerfelds rūpējās arī par Kronvalda tālāko izglītību, sūtīdams to Liepājas " muižnieku skolā ". Kursu Kronvalds tomēr nebeidz - pēdējos gados tam mācības neveicās. Rodas sarūgtinājums starp audžu tēvu un audzēkni; Kronvalds 20 gadu vecumā pieņem privātskolotāju vietu Lietuvā. Vēlāk tam rodas izdevība studēt kādu laiciņu Berlīnē. Atgriezies no turienes, Kronvalds strādā kā mājskolotājs Durbē. No tejienes sākās viņa istā darbība mūsu skolas druvā.

Tieši paidagogiskā izglītība Kronvaldu Atim tā tad diezgan šaura. To atvieto rets spars, enerģija, biedrošanās tieksmes, apgarotība. Raksturīgi, ka mūsu nacionālā kustībā izcilus vieta bijusi sveštautietim Garlibam Merķelim. Arī Kronvalds, kā jau minējām, nav tīrasiņu latvietis. Pēc savas audzināšanas gaitas un arī pēc vēlākām ģimenes saitēm, tas būtu pieskaitāms vāciem vai vācinātiem. Tomēr Kronvalds pieskaitāms dedzīgākiem latvju patrioziem." Mevis kā paidagoga, bet

kā psihologs, kā tautas gara modinātājs un dzimtbūšanas aizspriedumu ārdītājs viņš paliks mūžīgi tautas piemiņā." 1/

Kronvalds ir pirmais, kas noteikti un asi iestājās par latviešu mācības valodu latvju skolās. Tas prasa vēl vairāk: " Skolotāju avīzes " latviskā valodā, tautas gara mantu izlietošanu skolās, mācības grāmatas latviešu valodā, pašas valodas izkopšanu, atsvabināšanos no svešas aizbildniecības.

Kronvalds arī to varēja. Viņam nebija " rokas saistītas ", kā J.Cimze to kādreiz nopūzdamies saka par sevi. Kronvaldu Atis līdz pat mūža beigām nav saistīts ar īsti atbildīgiem paidagogiskiem pienākumiem. Mājskolotājs Durbē, students paidagogijas kursus pie Tērbatas ūniversitātes, vācu valodas skolotājs pie Tērbatas apriņķa skolas, pagaidu skolotājs Tērbatas skolotāju seminārā, skolotājs Piebalgas draudzes skolas augstākā klasē - tādi ir Kronvalda tīri paidagogiskās darbības galvenie posmi. Istā Kronvalda darbība meklējama ārpus tiešā darba rāmjiem. Skolotāja-pasniedzēja darbs Kronvaldam pēc būtības bija vairāk maizes amats; viņš nejutās un arī nebija saistīts pie noteiktas darba vietas.

Te meklējama lielā principiālā starpība starp Cimzi un Kronvaldu. Pirmais bija aicināts audzinātājs, kas visu savu

---

1/ Prof. J.Kauliņš - Latvju skola - Latvieši -II - lpp.292.

gribu un enerģiju ielicis savā radījumā - Valmieras-Valkas skolotāju seminārā. Šis Cimzes gara bērns vienmēr un visur stāv pirmā vietā; pati Cimzes personība aiz tā pazūd. Ne sev, bet semināram par labu Cimze daudz ko pieciet, ar daudz ko samierinās. Cimze nevar un negrib šķirties no semināra - ne jau maizes dēļ; kā atkārtoti atzīmēts, Cimze citur būtu varējis dabūt labākas un ienesīgākas vietas. Nē, Cimze dabīgi uzskata darbu seminārā par savu mūža darbu. Atteikties no tā būtu tikpat neiedomājami, kā tēvam atteikties no sava iemīļotā pirmdzimtā. Ja noteikšana semināra lietās pieder muižniecībai, ar to jāsamierinās, jārod iespējami labākais kompromiss dotos apstākļos, kuņus grozīt vai ietekmēt nestāv Cimzes spēkos.

Otrais - Kronvaldu Atis - ir brīvs gars, nemiera gars šī vārda labākā nozīmē. Viņš nav saistīts ar kādu noteiktu mācības iestādi, nav atkārtīgs no muižniecības un ikreizējās šūlrātu politikas. Nekas to netraucē cieši saistīties ar tolaik jau stipri attīstījušos jaunlatviešu kustību, kuņas darbinieku rindās tas atrod daudzus un arī iespaidīgus labvēļus / hofrāts Dīriķis u.c./. Šis garīgi un materiāli neatkarīgais stāvoklis ļauj Kronvaldam teikt un darīt daudz ko tādu, par ko Cimze, labākā gadījumā, varētu tikai ieminēties. "Bet

labi pārzinādams mācamos priekšmetus, stingri un metodiski strādādams tiešo skolas darbu, Kronvalds nevar tomēr pārspēt tos, kam var būt līdzīgi nopelni un kas nav tādu nopelnu dēļ varējuši izcelties lielajā skolas darbinieku pulkā, Kronvalds pārspēj tos ar to, ka tas ne tikai skolu, bet vispāri izglītības un gara darbinieks; skolas darbs nav tam pašmērķis, bet skaista tautas audzināšanas un subjektīvo gara vērtību radīšanas līdzeklis."1/

Kronvalda prasība pēc latvju valodas ieviešanas skolā un latvju skolotāju ārpusskolas darbībā ir laikmetīga, nobriedusi un dziļi pārdomāta. 1863.- 1864.g. organizējot skolotāju " konferenceles " Kurzemē /, tā tās ironiski mazā dalībnieku skaita dēļ, dēvējis pats Kronvalds /, viņa nopelns ir tas, ka pirmo reizi darbības valoda skolotāju sanāksmēs ir latvju. Šī ierosme, Kronvaldam aizejot uz Tērbatu, paliek atsevišķās apgabalu skolotāju sanāksmēs / Dundagā, Durbē, Ventspilī u.c./.

Tas tomēr bijis iespējams tikai atsevišķu draudžu vai apgabalu skolotāju sapulcēs; tikko arī Kurzemē notiek vispārējās skolotāju sapulces / pirmā - 1877.g./, sapulču darbības valoda jau atkal vācu. Otrā vispārējā Kurzemes skolotāju sapulcē /1878.g./ - tas pats. Kad sapulcē bez balsstiesībām piedalījies latviešu advokāts Vebers spēcīgā latviešu valodā pamudī-

1/Kronvalds, Rīgā, 1937, Rāmaves apgāds. Skolotājs - J. Bičola, lpp.

na skolotājus * audzināt saprašanu priekš tautas un modināt mīlēstību priekš tēvzemes bērnu prātā un sirdī ^{1/}, tas izsauc veselu sensāciju. Kurzemes skolu padomnieks Bettichers neiedrošinās vairs sasaukt nākamo vispārējo Kurzemes skolotāju konferenci, kas bija nolikta uz 1879.gadu; tā notiek tikai 1883.gadā. No laukskolotāju vispārējām konferencēm sagaida skolu lietai " bīstamu garu ", lai gan pagaidām " Baltijas Zemkopis ", runājot par 1878.g.konferenci, prasa tikai skolotāju sapulču atklāšanu un vadīšanu latviešu valodā.

Šis pārskats rāda, cik grūti Kronvalda izvirzīto domu nācās realizēt tā dzimtā Kurzemē. Kronvalda mērķi starplaikā arī kļuvuši jau daudz plašāki. Visā klusībā veikti priekšdarbi, kuŗu rezultātā, reizē ar I. vispārējiem dziesmu svētkiem, Rīgā sanāk 1873.gadā vispārējā latviešu skolotāju sapulce. Tās programma gan nav plaša / jautājumi par skolas grāmatu sagatavošanu un ortografiju/, bet zīmīgs ir tas tautiskais gars, kāds sapulcē valda. Šo garu noteic sapulces vadītājs - Kronvaldu Atis.

1874.gadā Rīgā notiek otrā vislatvijas skolotāju sapulce. Atkal tās vadītājs ir Kronvalds. Protams, tāpat kā pirmā sapulcē, darbības valoda - latviešu. No ielūgtiem mācītājiem nav ieradies neviens, toties sapulcē piedalās 267 skolotāji - 1/A.Vičs - II - lpp.335.

viss vairums / 185 / no Vidzemes, tā tad pa lielākai daļai Cīmzes audzēkņi. Te Kronvalds jau runā drošu un noteiktu valodu: " Bet kamdēļ gan latviešiem neder latviskās skolotāju sapulces, kamdēļ viņiem sapulces der tikai svešā valodā? No latviešu skolotājiem ļoti daudzi it vāji prot kādu citu valodu, kā lai viņi ņem dalību pie konferences darbiem? Un vai latviešu valoda ir nicināma, ka to skolotāju sapulcēs nedrīkst runāt? Beidzot, daži ir atraduši latviešu skolotāju pirmā vispārējā sapulcē kādu garu. Nu tas nebūtu nekāds brīnums, jo skolotāju sapulcēs vajaga arī kādam garam būt. Bet ka šis gars nav nekāds ļauns gars, to pierādīs tagadējā skolotāju sapulce." ^{1/}

Te nu jāatgriežās pie pirmās vispārējās latviešu skolotāju sapulces un konflikta, kāds tās priekšvakarā - goda mielastā - radās starp Kronvaldu un Cīmzi. Starp citiem runātājiem arī Cīmze turēja uzrunu par tautas dziesmas pantu " Rīga dimd ", pielīdzinādams vienam no trejādiem bāleliņiem, kas latviešu tautai pūru kaluši, vācu skolu. Pret šo salīdzinājumu asi iestājās Kronvaldu Atis, aizrādīdams, ka latviešiem par šiem svētkiem esot jāpateicās tautas garam, nevis vācu skolai. Vācu skolas strādājot mūsu zemē jau ilgu

---

^{1/} A.Vičs, II - lpp.325.

gadus, bet vispārējos dziesmu svētkus svinot tikai tagad, kad " tautas gars latviešus cilājis saviem varenim spārnim? Sa- pulce, kuŗas vidū bija daudz Cimzes audzēkņu, ar latviešu stu- dentiem priekšgalā, skaļi uzgavilēja Kronvaldam.

Šis gaviles svinīgajā brīdī bija īsti vietā un pel- nītas. Bet pēc būtības pret Cimzi vērsta is asums šķiet vāji pamatots. Taisni latvju tautas dziesmu krāšanā un sabalsoša- nā Cimzem ir neatsveŗami nopelni; bez Cimzes sabalsotām dzies- mām, bez Cimzes audzēkņiem - kuru vadītājiem, pirmie dziesmu svētki nemaz nebūtu domājami. Tāpat sanākušie skolotāji savu izglītību taču bija baudījuši vācu skolās - vācu pēc mācības valodas, bet, vismaz par Cimzes semināru runājot, ne pēc sava gara. J. Kalniņš pamatoti aizrāda: " Kronvalds iekaisumā ne- apdomājis, ka pats bijis, kā zināms, par skolotāju pie Tērba- tas elementārskolotāju semināra, kur pats arī visas mācības pasniedzis vācu valodā, kur no latviešu valodas nav bijis ne vēsts, kaut gan dažus gadus tur gandrīz visi audzēkņi bijuši no latviešu zemes, kamēr Valkas seminārā bija jēl latviešu valodas stundas. Kā Kronvalds nevarēja valodas ziņā pa savam prātam pārgrozīt Tērbatas semināra kursu, tā to arī Cimze ne- spēja darīt Valkā. Ja Cimze būtu stūrgalvīgi uzstājies semi- nārā tautas valodas ziņā, mums nebūtu nemaz semināra, tāpat

kā nūms vēl līdz šai baltai dienai / 1914.g. - ref./ nav skolotāju semināra ar latviešu valodu . . ."1/

Prātiem nomierinoties, pats Kronvalds saprata, ka notikusi pārsteidzība. " Baltijas Vēstneša " 32.num., gan citā sakarībā / konflikts ar māc.Bīlensteinu/ Kronvalds atzīst, ka Cimze, izdodot " Dziesmu rotas " II daļu ar tur sakopotām latvju tautas dziesmām, " strādājis pie tautas dziesmu atdzīvināšanas, kā mūzikas pratējs un savas tautas dēls / pastrīp.-ref./^{2/}. 1873.g. skolotāju konferenci Valkā Kronvalds speciāli apmeklēja, lai atvainotos par nepatīkamo starpgadījumu, un izskaidro, ka nevar ņemt ļaunā nepārdomātus izteicienus, kas teikti pusnakts tumsas brīdī / zīmējoties uz goda mielasta atmosfēru/.

Kronvalda karstasinība mūsu skolotāju emancipācijas lietā radīja sarežģījumus arī nacionāli domājošo skolotāju aprindās un apdraudēja šī darba sekmes. Gatavojoties uz otro vispārējo skolotāju konferenci: " Prāti un padomi jaucās.Vidzemes pusē Kronvaldam izdevās tos kautcik nomierināt, it īpaši Valkā izrunājoties Cimzes lietā / tā tad Vidzemes tautskolotāji plašos apmēros bija ņēmuši Kronvalda uzstāšanos pret Cimzi ļaunā - ref./ . . . Kurzemnieki jutās vairāk atkarīgi no apstākļiem, un pēc nepatīkamā strīdus ar Bīlensteinu
1/ J.Kalniņš - lpp.47
2/ K.Kundziņš -Kronvalda Atis - Rīgā,1905,lpp.225.

daži no Kronvalda bijās un tika biedināti " 1/.

Tomēr abās vispārējās skolotāju konferencēs veiktais darbs bija plašs un svētīgs tieši skolotāju nacionālās apziņas izkopšanā. Bet otrā vispārējā skolotāju konference bija arī pēdējā; pret to, apkarojot latvju nacionālo emancipāciju, apvienojās abas līdz tam naidīgās puses: muižniecība un krievu birokrātija.

2. Cimzes un Kronvalda idejiskās pretešķības.

Analizējot lietas apstākļus, šķiet, ka pretešķības, vismaz pādidarģiskos jautājumos, starp Cimzi un Kronvaldu nav bijušas ievērojamas.

Runājot par skolotājaamatu, Kronvalds raksta savam amata biedrīm Tauriņam: " Tā sēkla, ko mēs sējam, dīgst tikai pēc ilgām gadiem: bērnu bērniem tur nākās pļaušana, kur mums kritās sēšana. Skolotāju darbs māca savam strādātājam pazemību un pacietību. Bet . . . vēsture mums māca, cik ļoti svarīgs un sekmīgs ļaužu mācītāju darbs savā laikā izrādās." 2/ Šos pašus ieskatus atkārtoti savos referātos skolotāju konferencēs paudis Jānis Cimze.

Par tautskolu uzdevumiem runājot, atkal konstatējams paradēlisms Cimzes un Kronvalda uztverē. Cimze Vidzemes skolotāju semināra plāna 2. paragrafā saka: " pēc tā tad mūsu 1/K. Kundziņš - lpp.229. 2/Kronvalda Ata kopoti raksti, A.Gobas sakārtojumā-Rīgā-1937, I -lpp.615.

tautskolotājiem nav neviens cits uzdevums, kā sniegt priekšizglītību vienkāršam cilvēkam priekš vēsturiski dotās sabiedrības." Kronvalds "Tautisko centienu 2.daļā runā par tautskolām un skolotāju semināriem: " Šīm iestādēm jā sagatavo tieši dzīvei, ne jau kādai citai skolai, tādēļ viņām jāsniedz saviem audzēkņiem gan ierobežots, bet pie tam noapaļots materiāls, tas kopīgi jāapstrādā, lai tādā kārtā dotu audzēkņiem gluži noteiktu izglītības līmeni."

Par tautas dziesmām un dzeju Kronvalds raksta: " Ai tēvi, ai mātes, kādēļ ļaujiet saviem bērniem bez mūsu jaukām, brangām dziesmām uzaugt? Vai jūs gan esat apdomājuši, ka šī svēta manta nav priekš mūsu tautas ne ar ko atlīdzināma?" 1/ Par tautas dziesmām viņš runā arī 1870.g.Turaidas skolotāju konferencē, atgādinādams labās un derīgās tautas dziesmas kopt skolās, kā arī lūgdams dziesmas krāt. Cimze raksta " Dziesmu rotas " III daļas priekšvārdā " Rūsu nodzinuši un putekļus noslaucījuši, mēs stzīstam, ka šī manta ir dārga, jauka un mīļa. Viņa mums liecina par tēvu tēvu darbiem un domām, par priekiem un darbiem." " Te nevarēja kavēties.Vecu vecie izklīdušie meldiņi bija jāsalasa kopā un uz 4 balsīm papriekš priekš vīriem un jaunekļiem jālūko izlietāt " /"Gala vārda iz pirmā drikējuma ", 1871.g./.....
1/ Kronvaldu Āta kop.raksti,A.Gobas sakārtojumā - Rīgā,1937, lpp.233.

Kronvalds uzsver, nepieciešamību rūpīgi gatavoties skolas darbam: " priekš šāda svarīga un grūta darba veicināšanas nevar kautkādu klibzaķi vai nemāķi iecelt par meistaru, tur vajaga dziļi un pieklājīgi izmācīta vīra spēkus "1/.

Cimze 1848.g. Turaidas skolotāju konferencē: " Dodat skolotājiem tādu izglītību, kāda tautas audzinātājiem vajadzīga, kuŗi nevis kā pūšlotāji jeb blēņu ārsti pa tumsu taustās apkārt, bet spēj strādāt ar apziņu un izveiksmi. Izaudziniet sev ļaudis, kas izpilda mācīšanas mākslu, kuŗa piemērota vietējiem, lokāliem, šā laika un tomēr patiesiem dzīves apstākļiem ar mācīšanas mākslu, kuŗa psihologiska, lietišķa, didaktiska un piemērota mācības pasniegšanas vēsturei." 2/ " Jeb vai jūs bīstaties no patstāvīgi izglītotiem un audzinātiem ļaudīm? /pastrīp. - ref./.

Nu, tad izaudzināt sev mehāniskus tehniķus . . . tikai neizmirstāt to vienu, kas tad vajadzīgs: uzpasētāju amats." Šī Cimzes 1848.g.teiktā doma šķiet progresīvāka un tālējošāka, nekā Kronvalda 70^{tos} gados uzstādītās prasības.

Kronvalds piegriež sevišķu vērību latviešu valodai: " Visgudrākais cilvēks, kas jo raženi skolas amatā izmācīts, taču mūžam nevar būt veiklīgs skolotājs, ja tam trūktu pilnīgas valodas saprašanas. Jo kas, no sava spirtgā gara avota smeldams, otram cilvēkam grib pasniegt, iedot garīgas mantas

1/Kronvalda Ata kop.raksti, A.Gobas sak., Rīgā, 1937, I, lpp.399.
2/ J.Kalniņš - lpp.147.

- tam vajaga pieklājīgas laipas, un šī laipa priekš mums nav nekas cits, kā mūsu valoda."^{1/} Cimzes seminārā latviešu valoda vienmēr un visos apstākļos figurējusi mācību plānā - ne tā, kā Tērbatā. Latviešu valodā rakstīti arī domu raksti, kuri uzrāda diezgan lielu valodas lokanību. Cimzes skolnieks Juris Neikens radījis mūsu prozas stilu; daudzi citi audzēkņi, kas tā laiku izglītību nav baudījuši, tāpat labi pārvalda latviešu rakstu valodu. Tādēļ var teikt, ka "pieklājīgu laipu" Cimzes seminārs deva, ja arī tā gāja līdztekus stiprākam vācu valodas tiltam. Pie tam jāņem vērā, ka tikai Kronvalda laikā sākās latvju valodas izveidošana. "Kaut arī tikai priekšlasījumus noturot un mācības grāmatu priekšdarbus veicot, Kronvalds visur bija spiests atdurties uz latviešu valodas izteiksmes līdzekļu lielajiem trūkumiem ikkurā kaut cik nopietnākā garīgā darba laukā netikvien attiecībā uz teorētisku jēdzienu apzīmēšanu, bet arī praktiskai darbībai nepieciešamu lietu un līdzekļu nosaukšanā, kā arī iegūto novērojumu un atzinumu formulēšanā."^{2/} Cimze nebija jaunradītājs valodniecībā - viņš rīkojās ar esošo nepilnīgo vielu skopos apmēros, bet jāatzīst - arī šeit ar labiem panākumiem.

1/ Kopoti raksti, I, lpp.620.

2/ Š.Blesse - Latv.literāriskā valoda - latvieši - II - lpp.
387.

Prof. J. Kauliņš uzsver: ^{1/} " Mūsu tautas valodas, ierašu, sakāmvārdu, dziesmu un meldiju cieņa un izpratne bija tā lielā dāvana, ko Cimze saviem audzēkņiem dzīvē deva līdz. Šis atziņas toreiz citur nekur nebija iegūstamas, ne Irlavas, ne Tērbatas, ne Kuldīgas seminārā. Tur pūta citi vēji."

Līdzīgas paralēles Āronvalda un Cimzes pieejā pedagogiskiem jautājumiem varētu atrast vēl lielākā skaitā. Tādēļ pēc būtības nenākas runāt par starpībām i d e j ā s, bet gan par dažādu taktiku kopējās programmas izpildīšanā. Cimze, apstākļu un vides mācīts, stāvēja par lietu dabīgo evolūciju, bet " apdāvinātais diletants " / kā to apzīmē Dr K. Kundziņš/ Āronvalds arī šeit bija revolūcionārs. Starpība tikai tā, ka Āronvalda taktika, kā ārēji saistošākā un laikmeta strāvām piemērotākā, atrada jūsmīgu piekrišanu, kaut arī nesniedzot tikpat lielus praktiskus panākumus mūsu skolu dzīvē. Cimzes taktika, kas bija lieliem praktiskiem panākumiem vaiņagota, bet ārēji neuzkrītoša, turpretim plašas aprindas nonievāja.

Skumji skan Cimzes cieņas pilnie vārdi l. vēstulē Baumanovskim: " Iraid dedzīgi tautieši sacēlušies, kas ātrus soļus uz priekšu sperdami, mūs vecos kaktā bīda un brīžam arī vajā kā tautas ienaidniekus un kā tādus, kas nekā nav strādājuši, nekāda pamata likuši, it kā ar šiem jaunajiem -----
1/Latvieši - II - lpp.291.

viss, viss sāktos. Vai tad Jūs piemirsuši, kad pērnajā vasarā mani bērni un bērnu bērni uz dziesmu svētkiem baru bariem pulcējās, kam es pats 41 gadu par dziedāšanas mācītāju bijis, ka tā neviens nepieminēja, bet to . . . gan zināja sacīt, ka man pret latviešu tautu tikdaudz esot grēku, ka to savā mūžā nevarot nožēlot. Un tomēr es tam vīram, kas to uzrakstījis, no visas sirds pateicu. Kāpēc? Tāpēc, lai nu abi dzird, kur mans stāvoklis. Vācieši mani meklē jaunlatviešos, un jaunlatvieši pie vāciešiem. Ja es būtu laizītājs, kas katram pa prātam runā, tad katrs pulks mani pierēķinātu pie sevis. Tādēļ ceru, ka mans stāvoklis būs pareizs."

Starp citu, šī latviešu valodā rakstītā vēstule ļoti labi raksturo arī izteiksmīgo un vingro Cimzes stilu, kas gan neliecina, ka Cimzem latvju mēle būtu piemirsusies vai sveša kļuvusi. -

3. Jaunlatvieši un pārmaiņas Vidzemes skolu politikā 70^{tos} gados.

Jau minēju, ka 1871. gadā notiek Vidzemes šūlrātu maiņa. Klōta vietā nāk mācītājs J. Guleke. Šī maiņa iezīmē jaunu posmu Vidzemes skolu politikā, pie tam posmu, kas pēc būtības cieši saistīts ar jaunu latviešu kustību.

Muižniecība ne bez pamata sajuta jaunlatviešu kustī-

bā faktoru, kas var nopietni apdraudēt tās vēsturiskās pozīcijas. Raksturīgi, ka šajā briesmu brīdī mazinās vai pavisam iznikst agrākās pretešķības starp reakcionārās muižniecības ieskatiem un progresīvās vācu mācītāju daļas agrāko viedokli. Te lielā mērā vainojami jaunlatvieši. Kronvalda uzbrukumi latviešu draugam māc. Bilensteinam radīja neapmierinātību visā progresīvo mācītāju grupā. Tā negribot sāk piekrist muižniecības ieskatiem, ka jaunlatviešu kustība apkarojama un apturama par katru cenu.

Zīmīgas šajā ziņā ir 70to gadu pirmā pusē Vidzemes mācītāju sinodēs izteiktās domas. 1873. gada sinodē Valmieras mācītājs Valters aprāda, ka jaunlatviešu darbība uzskatāma par "nacionālu švindeli", un visi latviešu nacionālie centieni esot slimīga parādība. Māc. Fīrhūfs formulē jaunlatviešu kustību šādi: "Jaunlatviešu kustība ir Baltijas jūras provincē mājošo latvju tautas drumstalas un vācu tautas drumstalas /Volkssplitter/ dabīgo pretešķību slimīga un vienpusīga pārspīlēšana, kas balstās uz mūsu kopējo uzdevumu un kopējās tēvijas ārējā stāvokļa pilnīgu pārprašanu, un nenobriedušā kārtā uzskata latvju tautas drumstalu par nobriedušu patstāvīgu tautu, kas prasa sev apiešanos kā ar tādu." Par to, kur meklējami jaunlatviešu kustības cēloņi, māc. Neilands /pēc dzimu-

ma latvietis! / domā: " Jaunlatviešu kustības sakne meklējama laikmetā ap 1845.gadu, un tā turpinājusies galvenā kārtā pateicoties bīskapa Ulmaņa un īpaši Valtera ierosinātai un izvestai skolu lietas uzlabošanai un semināra dibināšanai^{1/} /pastrīp.- ref./. Te nu ir skaidrs apstiprinājums Cimzes konstatējumam: " vācieši mani meklē pie jaunlatviešiem."

Runājot par taktiku, kāda piekropjama jaunlatviešu kustības lietās, tiklab 1873.g., kā 1874.g.sinode ieteic uzmanību, mērenību, skolotāju un ķesteru ciešāku piesaistīšanu mācītāju kārtai un sabiedrībai, labākas latviešu valodas prasmes iegūšanu - citiem vārdiem, sadarbību ar latviešiem, pārliecinot tos mērenā garā par jaunlatviešu centienu aušību.

No šādas domu gaitas izriet arī māc.Gulekes izvēle šūlratā amatam, un tā pasāktā taktika. Gulekes vadībā 1870. gada skolotāju konference noritēja īsti dzīvi un ar latviešu darbības valodu. 1872.gadā Guleke raksta zem pilna paraksta arī latviešu presē / " Balt.Vēstnesis " - " Domas par skolaslietu izrādīšanu "/. Jaunlatvieši arī sākumā uzķerās uz šīs makšķeres. Kronvalds 1872.g.25.jūlijā raksta " Baltijas Vēstneša " redaktoram: " Guleke raksts mums liecina, ka citādi laiki mums gaidami, nekā zem Klōta vadības." Kronvalds arī rakstiski apsveic Guleki no Vildbades sakarā ar icelšanu ama-
1/A.Vičs - III - lpp.519.

tā. Guleke tam rakstiski, pie tam latviski atbild: " Jūs vien vēl gribētu lūgt, ja varbūt Jums nepatīk kāda no manām izdarīšanām, tādēļ mani nepamest. Varbūt kā kādu reizi mūsu padomi un ceļi izšķīrās uz kādu brīdi, bet mūsu mērķis vienmēr paliks tas pats - latviešu un igauņu tautas izkopšana . . . " Tādēļ arī Kronvalds, padzirdējis par pagasta skolotāju semināra dibināšanu Valkā, pieteicās pie Gulekes par semināra vadītāju, vaļsirdīgi izklāstīdams savus nodomus. Protams, pieteikšanās vēstuli Kronvalds rakstīja latviešu valodā, kā tas izrietēja nevien no Kronvalda principiem, bet arī no Gulekes latviešu valodā vestās iepriekšējās sarakstīšanās.

Guleke arī ļoti laipni atbild uz šo pieteikšanos, un pagaidām ieteic no oficiāla lūguma iesniegšanas atturēties, bet aizrāda: " Es ceru janvāra mēnesī Tērbatā nonākt un ar Jums tur satīkties. Tad tās lietas dziļāki varēsim pārrunāt." Kādas bijušas Gulekes īstās domas, liecina viņa skolu vēstures manuskripts: " 1872.g.4.novembrī arī Kronvalds pieprasīja man latviešu valodā, vai viņam būtu izredzes, ja viņš pieteiktos. Vēstulē viņš atstāsta savu dzīves gaitu un min, ka studējis Berlīnē. Ja nu studēts vīrs raksta vācietim latviešu valodā, tas ar to pierāda vai nu stulbumu vai fanatismu. Abos gadījumos viņš mums / t.i. vāciem - ref./ nav derīgs."

Šī divkosība ir raksturīgākais elements jaunā Vidzemes skolu politikas posmā. Uz ārieni - tuvināšanās latviešiem, draudzīgu attiecību uzturēšana pat ar jaunlatviešu vadoņiem, bet iekšēji - asa norobežošanās un visa nacionāli latviskā apkaņošana. Jaunās politikas vedēji neuzticās jaunlatviešu vadoņiem vien; to neuzticība pamazām un konsekventi skar arī to latvju intelligences daļu, kas ar vāciešiem vienmēr uzturējusi lojālas attiecības - pirmā kārtā arī Jāni Cimzi.

1871.gada 1.oktobrī Valkā atver pagasta skolu skolotāju semināru, kuŗa nepieciešamību māc.Hanzens un bīskaps Ulmanis uzsvēra jau sen, bet landtags vienmēr bija atrunājies ar līdzekļu trūkumu.Seminārs ir no sākuma viengadīgs; vēlāk to pārvērsē par divgadīgu.Par semināra direktoru skolu virsvalde nolēmj aicināt Cimzes audzēkni - Cēsu draudzes skolotāju Tēraudu. Bet tikko par šūlrātu nāk Guleke,tas izved skolu virsvaldē lēmumu, ka par pagasta skolotāju semināru direktoriem jāpieņem personas, kuŗām ir augstākā izglītība. Protams, slepenā doma te bija, ka tiem jābūt vāciešiem.Guleke par jaunā semināra direktoru izraugās Valkas apriņķa skolas skolotāju Kārli Fovelīnu, kaut tas pat daudz maz pieklājīgi neprot latviešu valodu.Kad šī trūkuma dēļ Fovelīns pēc 2 ga-

diem pats atsakās no amata, Guleke viņa vietā pieaicina māc. Bulsonu. Tā, kaut arī faktiskais darbu darītājs seminārā no sākuma līdz galam bija Tērauds, kuŗam, starp citu, atstāj arī ārējo pagodinājumu, dēvējot par direktoru, tas tomēr atradās zem pastāvīgas un tiešas vāciskas kontroles, kuŗai tas bija padots.

To pašu politiku Guleke piekopj Cimzes seminārā. 1873. gadā jaunais šūlrāts ataicina no Prūsijas skolotāju Heinrichu Varstadtu un iecēla to par Cimzes mēģinājumu skolas vadītāju. Varstadtš tomēr nav padots Cimzem, kā visi pārējie semināra skolotāji, bet paliek savā darbībā pilnīgi neatkarīgs. Cimze pēc ilgām darbības gadiem saņēma algu 800 rubļi gadā, Varstadt'am jau pirmo algu noliek uz 700 rubļiem. Tendence nepārprotama - Cimzem turpmāk jāstrādā " politiskā komisāra " uzraudzībā.

Gulekes īstā seja parādās arī viņa ieņemtā stājā pret augstāko mācības klasi pie Vecpiebalgas draudzes skolas, kuŗu dibināt draudzes konvents nolēma 1872. gadā. Piebaldzēni tautas atmodas laikmetā bija Vidzemes dzīvākais un rosīgākais apgabals, kuŗā darbojās daudzi redzami tā laika latvju intelligences pārstāvji / Dr Jurjāns, br. Kaudziši, skolotāji Pilsātnieks un Rātminders/. Nepārsteidz tādēļ, ka par jaunās klases vadītāju aicina Kronvaldu Ati, kas, atstādams materi-

āli labāk nodrošinātu stāvokli Tērbatā, aicinājumu arī pieņem. Bet - Cēsu-Valkas apriņķa skolu valde neapstiprina Kronvaldu amatā, jo viņam neesot draudzes skolotāja tiesības, un prasa, lai Kronvalds noliek eksamenu pie šim nolūkam pastāvošas komisijas, kuŗas priekšsēdētājs bija šūlratš Guleke. Kronvalds dabīgi uzskata šādu prasību par nerrošanos. Piebalgas draudzes konvents ar Budenbroku priekšgalā, tāpat turienes māc. Kīglers jauno pasākumu dedzīgi aizstāv, un lūdz revidēt apriņķa skolu valdes lēmumu. Tam energiski pretojās Guleke, rakstot 1873.g.2. IX skolu virsvaldei: " Viņš /Kronvalds/ pēdējā laikā mūsu provinciālā dzīvē savas literāriskās un politiskās uzstāšanās dēļ ieņēmis tādu stāvokli, ka es neatrodu par pieļaujamu izrādīt viņam šādu pretimnākšanu . . ."^{1/} Tā līdz Kronvalda nāvei viņš paliek skolotāja tiesībās neapstiprināts, un skolu virsvalde uzskata viņa skolu par privātskolu.

1873.g.decembra skolu virsvaldes sēdē šūlratša Guleke sniedz vispārēju ziņojumu par ieņemamo stāvokli pret jaunlatviešu kustību. Viņš aizrāda: " Mums vajaga energiski rīkoties. Vēl mums ir stūre rokā un mēs varam strādāt, kamēr jaunlatvieši salasās un klieudz. Bet, saprotams, mums jāstrādā apdomīgi."

1/ A.Vičs - III - lpp.525.

Ar apdomību tomēr stāvēja vāji. Jaunās politikas augļi atkal visspilgtāki izpaudās Cimzes seminārā. Pieaicinātais Varstadt's izrādījās visai vājš paldagogs, kas vairāk mīlēja stāstīt audzēkņiem par buršu un fukšu parašām, nekā mācīt lietu. Toties viņš bija uzpūtīgs un neiecietīgs, ignorējot Cimzi un to visādi pazemojot. Kad Cimze savā parastā atturīgā formā norāda Gulekem uz radušos neciešamo stāvokli, Guleke nostājās Varstadt'a pusē un pārmeta Cimzem, ka tas palicis vecs un kašķīgs. Šāda stāja izskaidrojās ar Gulekes ciešo pārliecību, ka arī Cimzes seminārs ir jaunlatviešu perēklis. 1880.g. landrātu koleģijai iesniegtā pārskatā Guleke, starp citu, raksta: "Arī ķesteru skolā šis gars /jaunlatviešu -ref./ iespiedies un spiedīs skolu virsvaldi šeit uzstāties stingri. Bet kamēr nebūs iespējams savaldīt jaunlatviešu agitācijas presi, nebūs arī iespējams pasargāt skolotāju aprindas no tās kārdinājumiem."

Kad Cimze 1881.g. 10. oktobrī mirst, semināristu starpā valda liels sarūgtinājums pret Varstadt'u; ne bez pamata audzēkņu starpā valda pārliecība, ka Varstadt'a nekorektā rīcība paātrinājusi Cimzes nāvi. Atmosfēra seminārā paasinās, līdz īsi pēc Cimzes nāves seminārā izceļas atklāti nemieri. Audzēkņi Varstadt'u "izklapē" no klases. Izmeklēšanā no

amata atlaiž skolotāju Bulsonu / Cimzes znotu/, kas it kā bijis draudzīgs nemierniekiem, trīs semināristus izslēdz, bet pāri par 20 atstādina no semināra, līdz tie Varstadt'u nenolūdzās. Varstadt'am turpretim izteic tikai piezīmi par skarbu izteicienu, kādu tas skolotāju konferencē lietojis pret Bulsonu. Nav zināms, cik tālu atstādinātie audzēkņi izpildījuši priekšrakstu nolūgties Varstadt'u, atpakaļ beidzot uzņēma visus, izņemot B.Pavasaru, kas pats izstājās, bet šūlrāta aktis atrodams tikai viens šāds nolūgšanās raksts, pie tam visai īpatns: " Augsti cienīts šūlrāta kungs! Šīs vēstules parakstītājs pavēl savam dēlam Dāvidam Varstadt skolas kungu gribēt jeb negribēt nolūgt. Ar augstcienīšanu P.Paukul." Seko Dāvida Paukula pieraksts: " Savu vecāku skarbai pavēlei paklausot, es Varstadt'u nolūdzu. Ar augstcienību Dāvids Paukul."

" Apdomīgā rīcība " tā tad bija izsaukusi gluži pretējo. Ja arī šūlrāts Guleke pats uzņēmās pēc notikušiem nemieriem semināra vadīšanu, izlietais ūdens vairs nebija samelams. " Ar pirmā semināra direktora nāvi izbeidzās arī šī semināra ziedu un brieduma laikmets un sākās panīkšana. Ja jau Guleke pirms Cimzes nāves žēlojās, ka arī draudzes skolotāju seminārā iespiedies jaunlatvietības gars / pēc māc. Neilanda

domām tas gan tur bijis cēlies - ref./, tad tagad tiešām ir
tās saites, kas Cimzes laikā šī semināra audzēkņus saistīja
ar vācietību, vai vismaz ar vācu kultūru." 1/

4. Pārkrievošanas tiekamju ieskaņas Jāņa Cimzes laikmetā.

Guleke savā 1873.g.skolu virsvaldei sniegtā pār-
skatā " Unsere gegenwärtige Lage " pirmo reizi skaidri for-
mulē jaunās briesmas, kas apdraudēja līdzšinējo vācu skolu
politiku neatkarīgi no jaunlatviešiem. Viņš aizrāda: " Skolu
lietās mēs bijām brīvi, kamēr tagad mums radušies konkurenti,
kas, tāpat kā mēs, skolu atzīst par savu operāciju bazi un
traucē mūs darbā. Pie tam konkurenti ir divi, bet abiem viens
un tas pats nolūks: apkarot vācietību. Tomēr arī viņi at-
šķirās viens no otra. Jaunlatvieši iziet savā darbībā no na-
cionāliem dzenuļiem, krievu valdība domā valsts intereses
veicināt. Mums jātiek skaidrībā, kā sevi nostādīt pret šiem
spēkiem."

Tālāk Guleke ne bez pamata atzīmē, ka jaunlatvieši
un krievi iet roku rokā. Viņš gan apšaubā, vai abpusējās sim-
patijas varēsot ilgi pastāvēt. Ar enerģisku un bezbailīgu
darbību krievu seminārus un valdības celtās tautskolas varē-

šot noturēt dabīgās robežās. Krievu " ciņa pieta darbs " nevarēsot konkurēt ar " mūsu " semināristiem.

Nav noliedzams, ka ciņā pret vācietību jaunlatvieši meklēja krievos savus dabīgos sabiedrotos. Citas izejas nebija: nesapratīgā vācu skolu politika, kas atgrūda latviešu inteligenci, dažkārt spieda šo inteligenci meklēt atbalstu pie krieviem.

Šo taktiku 60^{tos} gados ievada Krišjānis Valdemārs. 1866.gadā vācu valodā sarakstītā konfidenciālā brošūrā " Par mācības iestādēm Baltijā ", kas bija domāta vadošo krievu birokratisko aprindu iepazīstināšanai ar šejienes stāvokli, starp citu, izteiktas šādas domas: " Pēc tagadējiem jēdzieniem Baltijas guberņās tikai tās skolas tiek atzītas par labām, kurās skolniekiem māca, starp citu, arī vācu valodu. Un tiešām, pie tagadējā latviešu un igauņu literatūras nožēlojamā stāvokļa, pie krievu valodas pilnīgas ignorēšanas tautskolā, lai paceltu skolas mācības līmeni, nav nekāda cita līdzekļa, kā pasniegt šinīs skolās mācību vācu valodā. Ja nu būtu lemts notikt tam, ko katrs izglītības draugs varētu tikai vēlēties, lai visas, vai vismaz liela daļa no skolām būtu labas, tas ir - paliktu par vācu skolām, tad . . . drīzā laikā notiks Baltijas provinču pārvācošana." 1/

1/ Līgotņū Jēkabs - Krišjānis Valdemārs, Rīgā, 1923 - lpp.53.

Valdemārs tādēļ sugestē: " nekavējoši nodibināt divi skolotāju seminārus: vienu latviešiem, otru - igauņiem, un tieši padot šos seminārus, bet vēlāk arī visas tautskolas Baltijā sevišķai komisijai, kas sastāvētu no viena latvieša, viena igauņa, ar krievu ierēdņi kā priekšsēdētāju, un atkarotos vienīgi no tautas apgaismošanas ministrijas un tās mācīto komisijas. Valdemārs prasa arī mācības grāmatu tulkošanu latviešu un igauņu valodā.

Uz Krievijas apgaismošanas ministra grafa Tolstoja priekšlikumu valsts padome 1870.gadā arī pieņem lēmumu par viena skolotāju semināra dibināšanu Baltijas valstīm. Seminārs uzsāk darbību Rīgā 1870.g.septembrī, no sākuma ar 46 audzēkņiem. Vēlāk to skaits pieaug līdz 120. Mācību kurss sākumā trīsgadīgs; ar 1876.gadu to pārvērš četrgadīgā, atvērot pie semināra arī mēģinājumu skolu.

Cimzes laikmetā pārkrievošanas tieksmes valdības seminārā neizpaudās. Latviešu valodas pasniegšana seminārā bija nostādīta labi. Semināra vadība atļāva audzēkņiem pa vaļas brīžiem nodarboties ar latviešu literātūru, ar tautas garamantu krāšanu. Audzēkņiem ļāva apmeklēt arī Rīgas Latviešu Biedrības jautājumu vakarus un teātra izrādes. A.Vičs tādēļ pamatoti uzsver: " Varbūt, ka Kr.Valdemārs un Fr.Brīvzem-

nieks slavofiļiem un krievu valdībai vispāri pārāk daudz uzticējās, sagaidīja vairāk, nekā galu galā guva, bet vispāri mūsu atmodas laikmeta darbiniekiem taču vajadzēja meklēt kādu reālu spēku, kas iesit robus vācu sengadu privilēģijās, lai tad vēlāk, kad šī īpatnējo privilēģiju siena būs sagrauta, varētu domāt par tiesiski cik necik vienlīdzīgāku attiecību nodibināšanu Baltijas tautu starpā.^{1/}

Rusifikācijas perioda sākums meklējams jau ārpus Cimzes laikmeta. Ja šis jautājums pārskata robežās vispāri skārts, tad tādēļ, lai konstatētu zināmu parallēliamu Cimzes taktikā iepretim vācu skolu pārvaldēm un valdošās vācu šķiras prasībām, un to taktiku, ko vēlāk nācās piekopt jaunlatvietim Fricim Brīvzemniekam iepretim pašu izsauktam palīgam - krievu birokratijas un slavofiļu aprindām. Arī Brīvzemnieks, pārnākot 1888.gadā par tautskolu inspektoru uz Latviju, nonāk materiālā un morāliskā atkarībā no valdošās šķiras, tāpat kā Cimze bija atkarīgs no muižniecības. Arī Brīvzemnieks spiesta orientēties pēc priekšniecības prasībām. Kā Cimze ar Ulmani, tā Brīvzemnieks ar kūratoru Lavrovski nonāk domstarpībās un ir neziņā, vai turpināt pasākto darbu. Valdemāram Brīvzemnieks 1891.g.raksta: "Lietas labā paciešu visu, vairāk gandrīz kā

1/ Latviešu skolu darbinieki - I - Fricis Brīvzemnieks - Rīgā, 1925, - lpp.11.

spēju, bet cik ilgi to varēšu, nezinu."^{1/}. Beidzot, tāpat kā Cimzem pārvācošanu, Brīvzemniekam pārmet pārkrievošanu. Un A. Viča slēdzienu: " Tie, kas kādreiz par Brīvzemnieka darbību inspektora amatā rakstījuši negatīvi, nav nemaz sajēguši par ko tie raksta, vai arī pie šī nesavtīgā darbinieka dzinuši savu politiku "^{2/}, vārdu pa vārdam var attiecināt arī uz Cimzes darbību Valmieras- Valkas skolotāju seminārā.

N o s l ē g u m s .

Kur tad nu meklējama Cimzes laikmeta nozīme latviešu tautas izglītībā?

1. Vispirms tautskolotāju kadra sagatavošanā. Katras tautas izglītības līmeni un virzienu noteic tās tautskolotāji. Latviešu tautskolotāja garīgo seju veidoja Jānis Cimze. 41 darbības gadā, kamēr par direktoru bija Jānis Cimze, Valmieras-Valkas ķesteru skola izlaidusi pie 500 audzēkņu / pēc prof.J.Kauliņa datiem latviešu audzēkņu šajā periodā bijis 321/. Neviens no pārējiem Latvijas skolotāju semināriem nav varējis dot ko līdzvērtīgu ne skaitliskā, ne kvalitātes ziņā. Faktiski "cimzejāniem" pieskaitāmi arī "tēraudieši" - 1871.gadā dibinātā

1/ A.Vičs - Fr.Brīvzemnieks - lpp.20.
2/ ibid. lpp.21.

Valkas pagastskolotāju semināra audzēkņi. Šī semināra vadītāji Tērauds un skolotāji Bukbārds un Kibermanis bijuši Cimzes audzēkņi. " Tas pats gars, ko Cimze bija iavedis savā iestādē, valdīja arī Tērauda seminārā. Tā tad visā vecajā Vidzemes lauku skolā darbojās Cimzes pedagogiskie bērni un bērnu bērni."^{1/}

Prasības, kādas Cimze uzstādīja tautskolotājam, bija visai stingras. Augstāk par visu Cimze vērtē skolotāju garīgo seju. " Īsi sakot, mūsu amats pēc savas iekšējās būtnes ideāls, ideāls tas mērķis, ideālai vajaga būt arī personībai. . . . Labāk ideālists ar nenovēršamo badu, bet tikai ne iekšķīgi nonīkt un izkalst " / vēstule IX kursa audzēkņim J.Kalniņam pēc semināra beigšanas/. Tikai tas ir spējīgs izpildīt šo uzdevumu, kas cienīgā kārtā uz to sagatavojies, un turās apbrūņojies . . . . Lai kāds būtu seminārā diez cik uzcītīgi strādājis un sagatavojies uz šo amatu, tad tomēr tas sen vēl nepietiek visam mūžam; jo kas ikkatru dienu iet cīņā, tam vajaga arī katru dienu brūņoties uz šo cīņu . . . . Seminārs liek tikai pamatus un dod būves apmērus, bet nama turpmākā izbūve un izkopšana ir katra paša darbs." " Kā līdzekli uz tālāku izglītību Cimze ieteic saviem audzēkņiem lasīt labas grāmatas, sevišķi zinātniska un pedagogiska satura rakstus, ap-

---

1/ K.Dēķens - Valkas draudzes skolotāju seminārs -I.M.mēnešraksts,1930.g.Nr.11.

meklēt labus koncertus un teātrus, uzturēt dzīvu satikemi ar krietniem un dedzīgiem amata brāļiem, kā arī vispārīgi ar izglītotiem cilvēkiem, piedalīties skolotāju konferencēs un citās sapulcēs, kur bauda gara pacilājumu un gars dabū jaunu ierosinājumu."^{1/}

Nepārsteidz tādēļ, ka Cimzes semināra audzēkņi bija mūsu tautskolotāju zieds un lepnums. Viņu audzināšanai nebija gadījuma raksturs; tā risinājās pēc stingri noteikta plāna, uzstādot audzēkņiem iespējami augstas prasības, bet paveicot arī iespējami plašus apvārkšņus. Cimzejāņi bija mūsu tautskolotāju gvarde; sava audzinātāja iededzināto gara liesmu tie nesavtīgi nesa tālāk tautā, un uz viņu darbības balstās vēlākā mūsu nacionālās skolas ēka." Cimzes seminārā mēs sastopam latviskās skolas pirmos asnus. Cimze lika savos audzēkņos iesakņoties tam garam, kas latviešu skolotāju darījis arvienu stiprāku, bagātāku un laimīgāku, t.i. savas tautas garam . . . Cimze prata tik neizdevīgos apstākļos likt saviem audzēkņiem just, kādai reiz jābūt latviešu skolai un liela daļa no viņa audzēkņiem ir šo nojautu nēsājuši savā sirdī visu mūžu "^{2/}

Šī stabilā, iekšēji apgarotā, ārēji čaklā un neuzpūtīgā tautskolotāju kadra radīšana ir Jāņa Cimzes laikmeta
1/ J.Kalniņš - lpp.80. 2/ Prof.Dr J.Kauliņš - J.Cimzes piemiņai - Burtnieks, 1931.g.Nr.9.

galvenais un svarīgākais guvums latviešu tautas izglītībā. Dažādos laikmetos, mainīgos svešu varu spaidos, cimzieši vienmēr stāvējuši pirmās tautas darbinieku rindās, neatlaidīgi ikdienas darbā radot to tautas garīgo kodolu, kas palika nemainīts pārvācošanas un pārkrievošanas žņaugos. Ne skaļas frazes, ne tautisko bungu rībināšanu, saviem audzēkņiem bija mācījis Cimze. Bet izcilais jaunlatviešu pārstāvis adv. Vebers Cimzes kapa runā uzsvēŗ: " Es gandrīz nezinu minēt nevienu citu vīru, kas tik vareni būtu uzkūris tautas mīlestības liesmu citu savu tautiešu sirdīs un tik spēcīgi veicinājis latviešu tautisko cenšanos kā Cimzes tēvs, lai gan vārds " tautisks " reti plūda par viņa lūpām."

Cimzieši bijuši semināra labāko tradīciju turpinātāji daudzās nozarēs. Enerģiski pārvaldību darbinieki, dedzīgi cīnītāji pret pārkrievošanu, rakstnieki, žurnālisti, mūziķi nākuši no cimziešu vidus. Cimzes seminārs devis rakstniekus: Neikenu, Zvaigznīti, Apsīšu Jēkabu, Jendi, Zeiboltu; dzejniekus: Ausekli, Purkalīti, Didžu; mūziķus: Baumaņu Kārli, Zīli, Sērmukali, A. Kauliņu; redaktorus: J. Kalniņu, A. Benjamiņu. Bet svarīgākais bija tas tautskolotāju pulks, kas palika tiešā kontaktā ar tautu. Cimze pats nelabprāt redzēja, ka viņa audzēkņi, sasnieguši augstāku izglītību, vai izvēloties citu karjēru, palika savam tautskolotāja amatam neuzticīgi.

Liels vairums tomēr palika tautas vidū. Un te jāpievienojās Viča tezei: " Nacionālā sparā uzvarēja Kronvalds un viņa piekritēji, bet melnā skolotāja darbā Cimze un viņa audzēkņi, pie kam pēdējie bieži vien apvienoja savu darbu ar Kronvalda nacionālo sparū."

2. Otrkārt, dziedāšanas kopšanā, tautas dziesmu pasargāšanā un tuvināšanā tautai, bez kuŗas latviešu izglītība grūti domājama. Gan dažās Vidzemes draudzes skolās daudz balsīgu dziedāšanu piekopa jau 19.gadsimta sākumā, tā starp 1810.un 1815./ Raunā un Vecpiebalgā/. Te tomēr dziedāja tikai garīgās un dažas vācu laicīgās dziesmas - Haidna, Hendela, Rinnes, Rolles u.c.kompozīcijas.Cimzes semināra pirmā izlaiduma audzēkņi turpretim izplatīja daudz balsīgo dziedāšanu plašākās ārēs, brīvlaikā apceļojot Latviju un kuplinot ar dziedāšanu svētdienas dievkalpojumus. Cimzes seminārs noteikti bija pirmais, kur ārpus vācu dziesmām pasāka dziedāt arī latviešu dziesmas. Tautas meldijas seminārā dzied jau 60^{tos} gados / J.Cauniša "Dziesmu kronis " iznāca tikai 1861.gadā/.

Prof.J.Vītols raksta^{1/}: " Tautas dziesma - nesen vēl sinōnims mūsu kora dziesmai; pamats, stūrakmens visai mūsu mūzikas litarātūrai.Jānim Cimzem pieder nopelns to, kas kautrīgi slēpjas pa Latvijas izkaisītām sētām, būt padarījušam

1/ Latvieši - II - Latvju mūzika - lpp.444.

par Latvijas tautas kopīgo mantu. Viņa iniciatīves pamudināti, galvenais viņa audzēkņi-tautskolotāji sāka dzīvi sekot viņa piemēram, krājot tautas meldijas." " Starpnieki, kas kolportēja harmonizēto tautas dziesmu, drīzi atradās neskaitāmu koru tīklā, kas īsā laikā pārklāja visu Latviju. Tie tālāk kondensējās latvju vispārīgos dziesmu svētkos, parādībā . . . kas latvju sabiedriskā, politiskā un kultūras kustībā jau no paša sākuma uzņēmās ievērojamu lomu, to paturot līdz pašām mūsu dienām." Lielais vairums koru dibinātāju un vadītāju bija cimzieši; tā tad Cimze arī ir mūsu dziesmu svētku faktiskais tēvs. Un dziesmu svētku nozīmi mūsu tautas kultūrā vislabāki raksturojis uzrunā Dikļu dziesmu svētkos prezidents Dr K. Ulmanis: " Dikļu svētkiem sekoja straujā gaitā dziesmu svētki citos novados. Pirmo svētku atturīgo un rimto dziesmu un melodiju vietā stājās jaunas un dedzīgākas, stājās tautas dziesmas, stājās tautas dēlu darinātās mākslas melodijas. Un pēc nepilniem 10 gadiem visas zemes latviešu dziesmu svētkos droši, dedzinoši un aizraujoši pret latviešu debesīm pāri koku galotnēm un pāri visiem torņiem Rīgā atskanēja pirmo reizi uz mūsu zemes: Dievs, svēti Latviju! . . . Dziesmu vara bija izlauzusi šev jaunu ceļu, jaunu ceļu uz ļaužu sirdīm, bet arī jaunu ceļu uz tautas nākotni."

Tā, raksturojot Cimzes laikmeta lomu latviešu izglītībā, jānāk pie gala slēdziena: šajā laikmetā radās plašs, veselīgs un dziļi tautisks pamats latviešu izglītībai. Šis pamats bija pietiekoši drošs un cīņās rūdīts, lai izturētu vācu skolu politikas agonijas laikmeta brāzmas un apturētu pārkrievošanas lavinu, kas sekoja pārvācošanas centieniem. Apcerējumu gribu nobeigt prof. Dr J. Kauliņa vārdiem: " Cimze aizvēra acis uz mūžu īstas latviešu skolas nepieredzējis. Lai šī varētu rasties, vēl bija jāpaiet gadu desmitiem, jāizbeidzās svešu ļaužu varmācīgai virskundzībai, jānosus pārkrievošanas ūdeņiem, jāizklīst šķirņu naida mākoņiem. Tas viss bija nākotnes klēpī. Bet latviešu skolas ideju Cimze jau ar prātu bija uztvēris un ar sirdi iemīlojis, kā neviens cits no viņa laika biedriem."

---ooOoo---

L i t e r ā t ū r a .

- 1/ A.VIČS, Latviešu skolu vēsture, I, II u. III - 1928.g.
- 2/ " LATVIEŠI " II. Rakstu krājums -Valtera u. Rapas izd., Rīgā, 1932.g.
speciāli: 1/ Prof. J. Kauliņš -Latv. skola
2/ E. Blesse - Latvju rakstniecība
3/ J. Vītols -Latvju mūzika.
- 3/ JURIS KALNIŅŠ - Jānis Cimze, Vidzemes draudzes skolotāju semināra pirmais direktors, " Latvijas " drukātavā, Rīgā, 1914.g.
- 4/ LĪGOTŅU JĒKABS - Latviešu literatūras vēsture.
- 5/ L. ADAMOVIČS - Studijas latviešu brāļu draudzes vēsturē I, III - Religiiski-filosofiski raksti II /Filosofijas un reliģijas zinātņu biedrība pie Latvijas universitātes/.
- 6/ K. KYBER - Kurzer geschichtlicher Abriss der Wirksamkeit der Brüdergemeinde in den Ostseeprovinzen, 1853.g.
- 7/ MATĪSS KAUDZĪTE - Brāļu draudze Vidzemē, Rīgā, 1883.g.
- 8/ REIN - ENZYKLOPEDISCHES JAHRBUCH der PÄDAGOGIK, IX.
- 9/ IDEEN ZUR GRÜNDUNG LEETISCHER LANDMANNSCHULEN, Mitau, 1818g.
- 10/ K. RINKUŽS, Jānis Cimze; Autora izdevums 1938.g.
- 11/ MITTEILUNG. UND NACHRICHTEN, 16. sēj.
- 12/ GULEKE, Vidzemes skolu vēsture.
- 13/ BURTNIĒKS, 1931.g. No. 9, Prof. J. Kauliņš - J. Cimzes piemīpai
- 14/ K. KUNDZIŅŠ - Kronvalda Atis - Rīgā, 1905.g.

- 15/ KRONVALDA ATA Kopoti raksti, A. Gobas sakārtojumā - Rīgā, 1937.g.I.
- 16/ KRONVALDS, Dzīve, skolotājs, valdnieks, vadonis, 1937.g. Rāmavas apgāds, skolotāja J. Bičola.
- 17/ LĪGOTŅU JEKABS - KRISJĀNIS VALDEMĀRS, Rīgā, 1923.
- 18/ A. VIČS - Latviešu skolu darbinieki I - Ēricis Brīvzemnieks, Rīgā, 1925.
- 19/ K. DEKENS - Valkas draudzes skolotāju seminārs. Izgl. Min. mēnešraksts, 1930.g. Nr. 11.
- 20/ E. PETERSON, J. BACH, E. INSELBERG, Das ritterschaftliche Parochiallehrer-Seminar in Walk.
- 21/ ALFREDS GOBA, Jānis Neikens, Dzīve un darbs, 1926.g.

---ooOoo---